

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

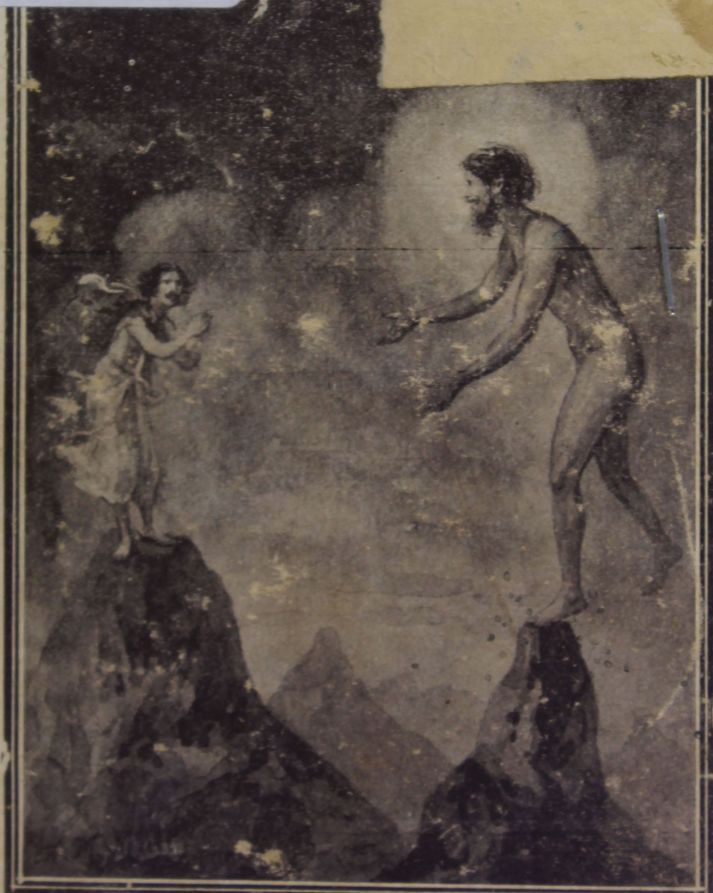
દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

ર કહેતા હવા

~~૨૪૨~~

“તું મ્હારો હાથ માંગ છે, પણ હું સ્ત્રી નથી!...હા...હા...હા...!—અને હવ ત્હને ગ્રહી રહે” છે
કે સ્ત્રી જો કે હાથ તો આપે છે પણ ખલ્લામાં હેયું લઈ લે છે!...અને તેથીજ આજના હિંદીઓ
શેતડ, માયક્રીંગલા, પારકા હાથની ‘હુ’કે પરજ છવતા સ્વખલ્લ અને સ્વમાનના ‘ભાન’ વગરના ખની ગયા
છે. શ્રી સુધર્માસ્વામી ગ્યાનબંધાર ઉમારા સુરાઈ www.umaragyanbhandar.com
‘ભાન’ અને તોમ્મી પડ્યા જોએ તે રાંત મહાવ ગયો?” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હતા. (પૃષ્ઠ ૨૫૦-૨)

‘વા. મો. શાહ’ અંધમાળા મણકો ત્રીજો.

વીસમી સદીના હિંદ માટે નૂતન રાષ્ટ્રીય ગીતા :

મહા-વીર કહેતા હવા

(શક્તિશાલી વ્યક્તિત્વ ધરાવતી ‘નીતિ’ની એક નૂતન ભાવના)

“ My Will—unto—power walketh on the feet of
thy Will—unto—truth”—— F. NIETZSCHE.

લેખક :

સ્વ. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ

મધુમક્ષિકા, સંસારમાં સુખ ક્યાં છે!, મૃત્યુના ગ્રહોમાં,
અસહકાર, પૌલિટિકલ ગીતા, મસ્ત વિશ્વાસ, જૈનદીક્ષા,
નમ્નસત્વ, મુંઝાઈ પડેલી દુનિયા, એક આદિના લેખક: સંયુક્ત
જૈન વિદ્યાર્થીનૃહ (બોર્ડીંગહાઉસ) ના સ્થાપક: વવિધ
જન કોન્ફરન્સના પ્રમુખ: ‘જૈનહિતેચ્છુ’ માસિક, ‘ઈન્દી જૈન-
હિતેચ્છુ’ પાક્ષિક અને ‘જૈનસમાચાર’ સાપ્તાહિક પત્રના વંત્રી.

પ્રસિદ્ધકર્તા
શાકરાભાઈ મોતીલાલ શાહ
ઘાટકોપર (મુંબઈ).

મૂલ્યઃ
કાચુ પૂઠું : ૦-૫-૦.
પાકુ પૂઠું : ૦-૮-૦.

કિસી વસ્તુ મક્તબે અઝલમે
બહુત ઇત્મ હમને મી થા પઢા,
કિ હર-એકસે હુજતો બઢસ થી
સો ઇસ ઇત્મકા યે કમાલ થા;
ગયા જબ કિ મદરસે ઇસ્કમે *
તો આગે યારો કઢૂં મૈં કયા ?
વહ અજબ ઘઢી થી કિ જિસ ઘઢી
દિયા દર્શ નુસખ-એ ઇસ્કકા !
કિ કિતાબ અઘલ્લી તાકમે
જો ધરી થી વઢી ધરી હી રહી !

—નજીર

* તે સ્કુલ, તે સ્થિતિ, કે જ્યાં પરમાત્મા (અર્થાત્ પરમૈશ્વર્ય) સાથે પ્રેમ (ઐક્ય) કરવાની તાલીમ મળે છે. બુદ્ધિવાદને છોડી આધ્યાત્મિક ‘મસ્તી’માં આવેલા હોય તેઓ જ તે ઐક્ય પામી શકે છે.

વા. મો. શાહ કૃત સઘળાં પુસ્તકોના સર્વ હક્ક
‘વા. મો. શા’ પબ્લિશીંગ હાઉસને સ્વાધીન,

પ્રથમ આવૃત્તિ :	:	બીજી આવૃત્તિ :
દીપોત્સવી, ૧૯૭૭.	:	દીપોત્સવી, ૧૯૮૮.
પ્રત ૭૦૦૦	:	પ્રત ૩૦૦૦

વા. મો. શાહ કૃત પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

‘વા. મો. શા’ પબ્લિશીંગ હાઉસ, સારંગપુર—અમદાવાદ

જૈન એટલે ?

“‘જૈન’ એ કાંઈ બૂદ્ધી પૃથ્વી પરનું પ્રાણી નથી: એ બીજાઓ નયેમ જન છે—મનુષ્ય છે, માત્ર બે માત્રા એની વિશેષતા છે. સ્વયં આકાશગામી કલ્પનાશક્તિ (Imaginative power) અને પુરુષાર્થ અથવા તપ : એ બે પાંખો જ સામાન્ય ‘જન’ને ‘જૈન’ બનાવે છે, ગરૂડ બનાવે છે, સિંહ બનાવે છે, દેવ બનાવે છે, વિજેતા બનાવે છે, સજન—સંરક્ષણ અને સંહાર શક્તિનો ડાઘનેમો ધરાવતી કુસલતા બનાવે છે. ન્હાં તે બે પાંખો નથી ત્હાં જમીન પર આજોટવાની પ્રકૃતિ છે, દીનતા છે અને દીનતાજન્ય ઇર્ષ્યા અને હંભ છે: ‘કીડા’નું કલેવર છે..... કીડો જીવતરને ઇર્ષ્યાવવા ડાંખે છે, જૈન જીતવા માટે જીવતરને પક્ષ હોમે છે. કીડાનું ધ્યેય ‘સુખ’ છે, કે જે જમીનને—સ્થૂલને—મિલકતને—માનપૂજને વળગી રહેવામાં મનાયું છે. ‘જૈન’નું સ્વાભાવિક ધ્યેય ‘મુક્તિ’ છે, કે જે પુરુષાર્થથી મળી આવતી તમામ પ્રાપ્તિઓનો રસ અથવા અનુભવ ચાખી લઈ ખોખાને યજ્ઞમાં હોમી દેવામાં સમાયલી છે. ‘જૈનધર્મ’ એ બીજું કાંઈ નહિ પણ એક એવું બીજું છે કે જે વડે ત્રિગુણાત્મક માદીમાંથી મગન વિહારી ગરૂડો ધડાય, અરણ્યપ્રેમી એકાંતવાસી સિંહ ધડાય. ન્હાં ધડતર કલા નથી ત્હાં જનરૂપ નથી; ન્હાં ધડતર શોખ અને શક્તિ નથી ત્હાં જૈન ધર્મ નથી.” —વા. મો. શાહ.

પ્રસિધ્ધકર્તાનું નિવેદન

આ પુસ્તકના લેખક સદ્ગત શ્રી વા. મો. શાહના પુસ્તક પ્રકાશનનું કામ શરૂ કરતી વખતે એવો ક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો કે સૌથી પ્રથમ અપ્રગટ પુસ્તકો અને તે પછી પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો બહાર પાડવાં.

ઉપર જણાવેલા ક્રમ મુજબ અપ્રગટ પુસ્તકો પૈકી ‘એક’ અને ‘મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો’ નામનાં બે પુસ્તકો ગયા ઓગષ્ટ માસમાં ‘વા. મો. શાહ ગ્રંથમાળા’ના પહેલા અને બીજા મણકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યાં છે, ત્રીજા અને ચોથા મણકા તરીકે આ ‘મહાવીર કહેતા હુવા’ અને ‘આર્યધર્મ’ એક સાથે પ્રગટ થાય છે, પાંચમા અને છઠ્ઠા મણકા તરીકે ‘પ્રગતિનાં પાદચિન્હો અથવા અનુભવના ઓડકાર’ અને ‘નમ્રસત્ય’ છપાય છે, જે થોડા સમયમાં બહાર પડશે.

આ પુસ્તક બાર વર્ષ પહેલાં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. પરંતુ તહેની લાંબા વખતથી વારંવાર થતી રહેલી માગણીને લીધે તેમજ ચોથા મણકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા ‘આર્યધર્મ’ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવના રૂપ હોઈ ત્રીજા મણકા તરીકે આ પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકને પ્રગટ કરવાની જરૂર જણાઈ છે.

ઘાટકોપર

શકરાભાઈ મોતીલાલ શાહ

સદ્ગત શ્રી વા. મો, શાહની સાહિત્ય સેવા,

વા. મો. શાહ કૃત પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો.

ગુજરાતી ભાષામાં

- (૧) મધુમક્ષિકા—મે આવૃત્તિ : સન ૧૮૯૮ અને ૧૯૦૦ :
પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- (૨) સતી દમયંતી—મે આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૨ અને ૧૯૦૪ :
પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- (૩) કચ્છના સ્થા. જૈનોની ડિરેક્ટરી—સન ૧૯૦૪ :
મૂલ્ય—વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૪) રૂપિદત્તા આખ્યાયિકા—મે આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૪ અને
૧૯૧૪ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૩-૦.
- (૫) સમ્યક્ત્વ અથવા ધર્મનો દરવાજો—મે આવૃત્તિ : સન
૧૯૦૩ અને ૧૯૦૫ : પ્રત ૫૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- (૬) હિતશિક્ષા—પાંચ આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૫ : કુલ
૧૨૫૦૦ પ્રત : મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- (૭) બારમત—મે આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૫ : પ્રત ૭૭૦૦ :
મૂલ્ય ૦-૨-૦.
- (૮) ધર્મતત્ત્વ સંગ્રહ—મે આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૬ : કુલ પ્રત
૩૦૦૦ : મૂલ્ય ૧-૦-૦.
- (૯) નમીરાજ—પ્રથમ આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૬ : પ્રત ૩૦૦૦ :
બીજી આવૃત્તિ : પ્રત : મૂલ્ય ૦-૧૦-૦.
- (૧૦) જીવદયાના હિમાયતીઓને અપીલ—મે આવૃત્તિ : સન
૧૯૦૭ : પ્રત ૧૦૦૦૦ : મૂલ્ય—વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૧૧) યે. સા. પ્રથમ જૈન કા. નો હેવાલ—સન ૧૯૦૬
- (૧૨) શ્રી મહાવીર—સન ૧૯૦૮ : પ્રત ૨૦૦૦ ; વિના મૂલ્ય પ્રચાર
- (૧૩) યે. સા. બીજી જૈન કા. નો હેવાલ—સન ૧૯૦૮ :

- (૧૪) સુદર્શન ભાગ ૧ લો—એ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૮ અને ૧૯૧૧ : પ્રત ૩૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૬-૦.
- (૧૫) સંસારમાં સુખ કેટલાં છે ?—પાંચ આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૯ થી ૧૯૧૧ : પ્રત ૧૪૪૦૦ : મૂલ્ય ૦-૬-૦,
- (૧૬) ઐતિહાસિક નોંધ—એ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૯ : પ્રત ૪૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૬-૦,
- (૧૭) શ્વે. સા. ચોથી જૈન કા. નો હેવાલ—સન ૧૯૧૦ :
- (૧૮) શ્વે. સા. પ્રથમ મુનિપરિષદનો હેવાલ—સન ૧૯૧૦
- (૧૯) જન સમાજનું દ્વિગ્દર્શન અને હવે શું કરવું જોઈએ ? સન ૧૯૧૦ : પ્રત ૧૦૦૦૦ : મૂલ્ય—વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૨૦) મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો, ખંડ ૧-૨—એ આવૃત્તિ: સન ૧૯૧૧ : પ્રત ૩૨૫૦ : મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- (૨૧) સદ્ગુણ પ્રાપ્તિનો ઉપાય—સન ૧૯૦૮ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૬-૦.
- (૨૨) ભક્તામરસ્તોત્ર—સન ૧૯૦૯ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૩-૦.
- (૨૩) કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર—સન ૧૯૧૦ : પ્રત ૧૫૦૦ :
- (૨૪) ધર્મસિંહ બાવની—સન ૧૯૧૧ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- (૨૫) જૈનસમાચાર ગદ્યાવલિ, ખંડ ૧-૧—સન ૧૯૧૨ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- (૨૬) ” ” ખંડ ૩-૪— ” ”
- (૨૭) ” ” ખંડ ૫-૬— ” ”
- (૨૮) ” ” ખંડ ૭-૮— ” ”
- (૨૯) ” ” ખંડ ૯-૧૦—સન ૧૯૧૩ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- (૩૦) શ્રાવિકા ધર્મ—ત્રણ આવૃત્તિ : સન થી ૧૯૧૬ : પ્રત : મૂલ્ય ૦-૧-૦.
- (૩૧) આર્યનારી ધર્મ—એ આવૃત્તિ : સન ૧૯૨૯ : પ્રત ૧૦૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૧-૦.
- (૩૨) ઉત્તરાર્ધયન સૂત્ર—સન ૧૯૧૨ :
- (૩૩) દશવિકાલિક સૂત્ર—સન ૧૯૧૨

- (३४) दीक्षा कोने आपी शक्य ?—सन १९१३ : प्रत २००० :
मूल्य—विना मूल्य प्रत्यार.
- (३५) तीथाना जगडा भटाडवा भाटे अपील—सन १९१७ :
प्रत ५००० : मूल्य—विना मूल्य प्रत्यार.
- (३६) पयुषल्ल पर्व अथवा पवित्र जवननो परिचय—सन
१९१८ : प्रत २००० : मूल्य—विना मूल्य प्रत्यार.
- (३७) महावीर भीशान—सन १९१३ : प्रत ३००० : मूल्य—
विना मूल्य प्रत्यार.
- (३८) महावीर उहेता हुवा अथवा वीसमी सदीना हिंद
भाटे नूतन राष्ट्रिय गीता—सन १९२१ : प्रत ७००० :
मूल्य ०-४-०.
- (३९) असहकार—पांच आवृत्ति : सन १९२१ : प्रत २२०००
मूल्य—विना मूल्य प्रत्यार.
- (४०) सात स्रोतो सार.
- (४१) मृत्युना भेडांभां अथवा अभृतज्ञासनं अठवाडियुं—
सन १९२१ : प्रत ४००० : मूल्य १-०-०.
- (४२) भस्त विज्ञास—सन १९२५ : प्रत २००० : आ पुस्तक
जेओने भक्त लेवुं न परवडे तेवाओ भाटे पुस्तकनुं
मूल्य ३। ३-०-० रपायुं हुतुं.
- (४३) तमाम हिंदी कोओने येतवणी—सन १९२७ : प्रत २००० :
- (४४) उद्देपुरनो हुत्याकांड—सन १९२७ :
- (४५) जैनदीक्षा—सन १९२८ : प्रत २००० ; मूल्य २-०-०.

हिंदी भाषाभां प्रगर थयेलां पुस्तको

(१) संसारमे सुख कहां हैं ? मान १-२	(१०) महात्मा कबीरके पद—भाग १
(२) नमीगज (नोबेल)	(११) ,, भाग २ रा
(३) सप्त रत्नो	(१२) तीर्थोके जगडेके लिए अपील
(४) सच्चे सुखकी कुचियां	(१३) स्था. जैन. कॉ. के चतुर्थ सम्मेलनका अहवाल
(५) जैनशास्त्रमाख खंड १ला	(१४) ज्ञानदीपक
(६) खंड २ रा	(१५) श्रीपाल चरित्रकी समालोचना
(७) ऐतिहासिक नोब	(१६) आबिका धर्म
(८) साधुपरिषदकी रिपोर्ट	
(९) सद्गुणप्राप्तिके उपाय	

અંગ્રેજી ભાષામાં

Political Gita-સન ૧૯૨૧: પ્રત

૫૦૦૦: વિનામૂલ્ય પ્રચાર: પૃષ્ઠ ૨૧૬.

મરાઠી ભાષામાં

રાજતંત્ર-સન ૧૯૨૧:

વિના મૂલ્ય પ્રચાર

વા. મો. શાહે પ્રગટ કરેલાં અન્ય લેખકોનાં પુસ્તકો

(૧) ખરા સુખની કુંચીઓ

(૨) દિવ્ય યાત્રા

(૩) જ્ઞાનદીપક

(૪) બુદ્ધ ચરિત્ર

(૫) દયાનો ઝરો

(૬) યોગની કુંચી

(૭) સ્વર શાસ્ત્ર

(૮) સુસદ્ ચરિત્ર

(૯) કયા ઇશ્વરે આ વિશ્વ રચ્યું ?

(૧૦) મોતી કાવ્ય

(૧૧) ઉપદેશરત્નકોષ

(૧૨) સતી સાવિત્રી

વા. મો. શાહ કૃત અપ્રગટ પુસ્તકો

(૧) સરળ અંગ્રેજી વ્યાકરણ

(૨) મહારો જેલનો અનુભવ

(૩) નમ્ર સત્ય

(૪) માયાની છાયામાં

(૫) પ્રગતિનાં પાદચિહ્નો

(૬) મુંઝાઈ પડેલી દુનિયા

(૭) જૈન દીક્ષા-લાગ ૨ જો.

(૮) આ બધા પ્રતાપ વેપારનો!

હુમણાં જ પ્રસિદ્ધ થયાં

(૯) એક

(૧૦) કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો ખં.

(૧૧) આર્યધર્મ

આ ઉપરાંત ગૂજરાતી, હિંદી અને અંગ્રેજીમાં જૂદા જૂદા વિષયો પર લખાયેલા સંખ્યાબંધ લેખો અપ્રગટ પડેલા છે.

વા. મો. શાહ કૃત મળી શકતાં પુસ્તકો

સુદર્શન (નોવેલ) ... ૦-૧૦-૦

મૃત્યુના મહોમાં ... ૧-૦-૦

જૈનદીક્ષા ... ૨-૦-૦

મહાવીર કહેતા હવા ... ૦-૫-૦

આર્યધર્મ ... ૦-૫-૦

પ્રાયશ્ચિત્ત ... ૦-૨-૦

એક ... ૧-૦-૦

કબીરનાં પદો ... ૧-૪-૦

સગાળશા શેઠ... ૦-૨-૦

 નિઃસ્વાર્થ, ઉંચા શૌખ તરીકે, વિના મૂલ્ય પ્રચારના આશયથી

વા. મો. શાહ કૃત કોઈ પણ પુસ્તક યા લેખ છપાવવા ઇચ્છનારને

કોઈ પણ જાતનો બદલો લીધા સિવાય તેવી સગવડ કરી આપવામાં

આવે છે. તેમજ વિના મૂલ્ય બહેંચવા માટે છપાયેલા પુસ્તકની સામટી

પ્રતો ખરીદનારને કીંમતમાં ખાસ ઘટાડો કરી આપવામાં આવે છે.

સર્વ દેશે, સર્વ કાળે,
ધર્મક્ષેત્ર, તત્ત્વગાન ક્ષેત્ર, યુદ્ધ ક્ષેત્ર, રાજતંત્ર ક્ષેત્ર,
સમાજ ક્ષેત્ર, વિગ્નાન ક્ષેત્ર, ઇત્યાદિ હરેક ક્ષેત્રે
નિહર, નિશ્ચિંત, નિર્વિકલ્પ
મસ્તો—અવધૂઓ—યોગીઓ—શોધકો
વિચારકો—યોદ્ધાઓ—નેતાઓ
થઈ ગયા છે, અને થશે
તે સર્વ
મહા—વીરોને
સાક્ષાત્
સમર્પિત!

— વા. મો. શાહ

હજી સુધી એ કામને માટે સંપૂર્ણ લાયકાત ધરાવતો એક પણ મહાવીર હિંદમાં તો શું પણ યુરોપ—અમેરિકામાં પણ જન્મ્યો જણાયો નથી. હા, બર્નાર્ડ રૉસ, વેલ્સ, લેનીન, ગાંધી જેવી કેટલીક વ્યક્તિઓ ઉત્પન્ન થઇ છે ખરી, કે જેઓ જનસમાજ કરતાં કાંઇક વધારે શક્તિ ધરાવે છે અને એ શક્તિ વડે સમાજના અમુક ઘાટ ઘડવા પ્રયાસ કરે છે. જર્મનીના ફ્રેડરિક નિત્શેએ મહાયુદ્ધ પહેલાં જ એ તૈયારીઓ કરી હતી. આ લેખ પણ એક એવો અખતરો જ છે. પરંતુ આવા સઘળા પ્રયાસો ભવિષ્યમાં જન્મનાર કોઇ શ્રેષ્ઠ મહાવીરની—‘Sage’ની—પ્રસ્તાવના માત્ર ગણી શકાય. આ પ્રયાસો માત્ર સૂર્યના છડીદાર ગણી શકાય.

*

*

*

આપણી સમક્ષ દુનિયાનો ઇતિહાસ છે, સાયન્સનાં પરિણામો છે, વેદ અને જૈન શાસ્ત્રોનાં તત્ત્વજ્ઞાન છે, ગ્રીક તત્ત્વવેત્તાઓ—ખાસ કરીને ડાયોનિસસ—નાં સૂત્રો છે: આ સર્વને હજમ કરી એમાંથી ગૌરવશાલી મનુષ્ય ઉપજાવવાની ‘કલા’ આપણે પ્રકટાવી શકીએ છીએ. મ્હારી શ્રદ્ધા છે કે આ કાર્ય એક પાશ્ચાત્ય કરતાં પૌર્વાત્ય વિચારક વધારે સફળતાથી બજાવી શકે, કારણ કે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ અવલોકન જેટલું પ્રાચીન હિંદમાં થયું છે તેટલું બીજા કોઇ દેશમાં થયું નથી અને એક મહાવીર કે કૃષ્ણના આદર્શમાં જે મહત્તા, ગૌરવ, શક્તિ, જીવનનો ચનચનાટ, આકર્ષણ ભર્યો છે તેવા અન્ય કોઇ દેશના આદર્શમાં ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે. યુરપને એવો આદર્શ આપવા ઇચ્છતા યુરપિઅન શીલસુદ્ધ નિત્શેને પણ પૌર્વાત્ય પાત્ર (જરથુસ્ત) જ પસંદ કરવું પડ્યું હતું.

મ્હેં જે જે સાહિત્ય વાંચ્યું છે, જે જે વિચારો વિચાર્યા છે, જે જે અનુભવો કર્યા છે તે સર્વ મ્હને એક જ કામ પાછળ

લાગવા પ્રેરે છે: જીંદગીમાં એક જ કર્તવ્ય હોય એમ નિરંતર મ્હારા કાનમાં કહે છે: અને તે કર્તવ્ય બીજું કોઈ નહિ પણ હિંદને એક નૂતન આદર્શ આપવાનું છે. આ રસ્તે મ્હેં કેટલોક પંથ કાપ્યો છે: છૂટાંછવાયાં લખાણો કર્યા છે અને ભવિષ્યમાં એક 'શાસ્ત્ર' રૂપે આદર્શ રજૂ કરવાનો સંકલ્પ છે. હાલમાં તો એ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાની ગરજ સારે એ મતઝંખતથી આ ન્હાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

પ્રસ્તુત લેખમાં મહાવીર, શત્રુજય આદિ જૈનધર્માયુધાથી-ઓનાં જ માનીતાં નામો મ્હારી 'કલા' ના સાધન તરીકે વાપરવામાં આવ્યાં છે તે સંકારણ છે: અમુક ભાવો (Ideas)ના પ્રતિનિધિ તરીકે એ શબ્દો કિમતી છે એ તો સ્પષ્ટ જ છે; પરંતુ તે સાથે એ પણ ખરું કે જે મહાવીરના નામથી શક્તિ-હીનતા ઉપદેશાવા લાગી છે તે જ મહાવીરના શ્રીમુખેથી શક્તિનો કુઆરો છૂટે એ મ્હને વધારે ઇચ્છવાભેગ લાગે છે. પ્રસ્તુત લેખમાં રચણે રચણે સૂત્રો, વ્યાખ્યાઓ, સિદ્ધાંતો છૂપાવવામાં આવ્યાં છે, તેથી લગભગ દરેક વાક્ય ઉપર સવિસ્તર વિવેચનની આવશ્યકતા છે: પરંતુ એવું વિવેચન આપવા પહેલાં જીંદગી, દુનિયા, નીતિ, લાગણી, બુદ્ધિ, આત્મા, સ્વર્ગ, મોક્ષ, સુખ, દુઃખ ઇત્યાદિની ચોક્કસ 'વ્યાખ્યા'ઓ આપવી જોઈએ અને એ વ્યાખ્યાઓની સત્યતા પુરવાર કરવા માટે ચર્ચામાં ઉતરવું જોઈએ. આ કામ હું ભવિષ્યમાં લખવાના શાસ્ત્રમાં કરવાનો છું.

*

*

*

મહાયુદ્ધ દરમિયાન તેમ પછી પણ હિંદ ભાવનાના જૂના-જૂર્ણ મંદિરમાં ખેડું રહ્યું છે: એ જ 'દયા'મય ધર્મ, એ જ નિર્મા-ત્વતાપૂર્ણ સમાજવ્યવસ્થા, એ જ હાથવોયના ધંધા, એ જ બીખનાં પોલીટીક્સ, એ જ લોકમતઆશ્રિત આજેવાની, એ જ 'પેટ ખાતર'

થતી પ્રવૃત્તિ હજી હિંદમાં ચાલુ જ છે. ‘જૂનું મંદિર તોડ્યા સિવાય નવું મંદિર શક્ય નથી.’ અને “તોડવાનું કામ ‘હથોડા’થી જ બને છે.” વળી ‘ધડવામાં પણ ટાંકણું જ જોઈશે.’ સઘળા પ્રાચીન હિંદી મહાપુરુષો-ખાસ કરીને કૃષ્ણ અને મહાવીર-હથોડા અને ટાંકણાના ઉપયોગમાં અતિ કુશળ હતા. મં ગાંધી-જાણતાં કે અજાણતાં-હથોડા અને ટાંકણાનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા એ શુભ-સૂચક છે; પણ ભવિષ્યના ગાંધી હથોડી, ટાંકણું, તલવાર તેમ જ પુષ્પ સર્વ શસ્ત્રોને સફલતાપૂર્વક વાપરશે.

દીપોત્સવી, ૧૯૭૬,

વા. મો. શાહ

આમુખ

મેહું સાંભળ્યું હતું: શત્રુજય પહાડનાં શિખરો પર ધણા અવધુ, ધણા મહાત્મા, ધણા સિદ્ધો રહે છે.

પરંતુ તેઓ પોતાને પ્રદર્શનમાં મૂકવા ખુશ નથી હોતા !

તેઓ પોતાના સ્વસ્વરૂપમાં-પોતાના નિગ્ગનંદમાં-સુખી હોઈ, બહારથી સુખ મેળવવાની એમને ગરજ હોતી નથી. તેથી જ તેઓને લોકેષણની બેડી સ્પર્શી શકતી નથી. દુનિયાની વાહવાહ કે દુનિયાનો તિરસ્કાર તેમજ દુનિયાની લાગણીઓ (emotions) એમને દોરવી શકે નહિ.

તેઓ કાંઈ જડ નથી, અક્રિય નથી. વધારેમાં વધારે સક્રિય ક્રોધ હોય તો તેઓ જ છે. પણ તહેમની ક્રિયા સંજ્ઞાતીય આત્માઓ જ નેષ્ટ કે સહમણ શકે. તહેમના આનંદની ખૂબી પણ તેવાઓ જ સહમણ શકે.

આવી આવી ધણી વાતો મેહું સાંભળી હતી.

તેથી એક રાત્રિએ હું શત્રુજયગિરિ પર દહેલવા નીકળ્યો. રાત્રિનો સમય પસંદ કરવાનું કારણ એ હતું કે, ડાહ્યા પુરૂષો પાસેથી મેહું સાંભળ્યું હતું કે “સર્વ જીવો માટે જે ‘રાત્રિ’ છે તહેમાં ‘સંભ્રમી’ પુરૂષ ‘જગતો’ હોય છે.” તેથી રાત્રિના સમયે જ્યારે આખી દુનિયા પોતાની વિકારી પ્રવૃત્તિથી માઝાને લોથપોથ થઈ પોઠી હોય છે તે વખતે મહાત્માઓ અને સિદ્ધો જગતા બેઠા

હશે કે દહેલતા હશે કે પોતાના ‘ગુપ્ત મંડલ’ વચ્ચે કોઇ મહાન પ્રશ્નનું કોકકું ઉકેલતા હશે, એમ ધારી મહેં રાત્રિનો સમય આ કામ માટે પસંદ કર્યો હતો. દુનિયાના મનુષ્યો દુનિયા પાર વસનારાના જીવન બાબતમાં પણ પોતાની જ રીતે ખ્યાલ આંધે છે !

એક ટેકરી પરથી બીજી ટેકરી પર હું વ્યર્થ ભટક્યો, કારણ કે મ્હારી આશા પ્રમાણે કોઇ મહાવીર, કોઈ કૃષ્ણ, કોઇ મહમ્મદ, કોઈ નાનક, કોઇ કમ્પીર, કોઇ શિવાજી, કોઇ નેપોલીયન મ્હને રસ્તામાં દહેલતા કે ગુફામાં બેઠેલા જોવામાં ન આવ્યા.

તથાપિ હજી મ્હારી આશા થાકી નહોતી, જો કે મ્હારા પગ અવશ્ય થાક્યા હતા. એ આશા મ્હારા પગને નવું બળ ધીરતી હતી. તેથી હું આગળ ને આગળ ચાલવા લાગ્યો અને એક ટેકરી પર એક મનુષ્ય આકૃતિ જોઇ તે તરફ વધવા લાગ્યો. ‘આખરે એક સિદ્ધનો તો પત્તો મેળવ્યો છે !’ એમ કહી મ્હારું મન મલકાવા લાગ્યું. પરંતુ છેક નજીકમાં આવી પહોંચતાં ચંદ્રપ્રકાશની સહાયથી મ્હારી આંખોએ એ આકૃતિને એકદમ પિછાની. તે બીજું કોઇ નહિ પણ મુનિ જિનવિજય હતા, કે જેના નિખાલસ નિરભિમાની હૃદય માટે અને જ્ઞાનની શુદ્ધ ભક્તિ માટે મ્હને હમેશાં અહુમાન હતું. હું તેમને એક એવા પુરૂષ તરીકે પિછાનતો હતો કે જેઓ સાહિત્ય તથા ન્યાય શાસ્ત્રના જ્ઞાન અને સરળ હૃદય વડે, હજારો પડદા તળે ઢંકાયેલા સત્યને જોવા અને પ્રગટ કરવા મથતા હતા, જો કે બુદ્ધિવાદથી પર mysticism (ગુપ્તવાદ) માં હજી પહોંચ્યા નહોતા. તેઓ પોતાના સરસ્વતીનિવાસ અને શાસ્ત્રોના ઢગને છોડી આ પહાડ પર અને આટલી રાત્રિએ કેમ આવ્યા હશે એ ખ્યાલથી મ્હને આશ્ચર્ય થયું.

મ્હને જોતાં જ તેઓ મ્હને ભેટી પડ્યા અને એક નિર્દોષ બાળકની નિખાલસતાથી પૂછવા લાગ્યા : “દોસ્ત ! તું અહીં ક્યાંથી ?”

મહે પૂછ્યું : “ અને, મહારાજ ! આપ અહીં ક્યાંથી ? ”
 જિનવિજયજી બોલ્યા : “ હું હવે ‘ મહારાજ ’ નથી, ‘ બાળક ’
 છું. જે મહેને ‘ મહારાજ ’ અને ‘ આપ ’ સંબોધીશ તો
 ત્યારે ને મારે બનશે નહિ. ત્હને ખબર છે ? : બણેલું બધું ભૂલી
 જઈને એક તર્કવિતર્કહીન બાલક થઈ છેલા છ માસથી હું આ
 પહાડ પર આવી રહ્યો છું. ભૂતકાળને હું માફ કરતો નથી : ફલાણી
 તકો મહેં ગુમાવી કે ફલાણી ભૂલો કરી એવા સ્મરણથી મારો
 આનંદ કુટુપિત કરવા હવે હું તૈયાર નથી. ભવિષ્યની મહેને પરવા
 નથી : કાલે ખાવા નહિ મળે તો શું થશે, કોઈ જનવર આવી
 ફાડી ખાશે તો શું થશે, ઇત્યાદિ (કાલની) ચિંતા હું કરતો નથી.
 હાથવોય, કલેશ, ભય એ ત્રણ શત્રુને મારીને અહીં આવી બેઠો
 છું. એ શત્રુઓને મારનારાઓ જ આ શત્રુજયગિરિ પર આવે છે
 અને અહીંની પુશ્પાનુમા હવાથી ઔર વધારે તાકાતવાળા બને છે.
 અમને અહીં આગળ વધવાની, મ્હેટા થવાની, ખીલવાની પણ
 ‘ ઇચ્છા ’ થતી નથી. અમે તો અમારાથી ‘ મ્હેટા ’ ને જોઈએ
 છીએ અને આપોઆપ ખીલીએ છીએ. બધી અવસ્થાના અવધૂ
 આ પહાડ પર રહે છે : કોઈ બાલ્યાવસ્થામાં, કોઈ કિશોર અવ-
 સ્થામાં, કોઈ ભર યુવાનીમાં, કોઈ આઘેડ અને કોઈ વૃદ્ધ, તો
 કોઈ વળી અતિવૃદ્ધ અવસ્થામાં છે. તેઓ એક સ્થળેથી બીજે
 સ્થળે પસાર થાય છે ત્યારે ત્હેમના દેહમાંથી ત્હેમના ગુણોનો
 સૂક્ષ્મ પ્રવાહ વહેતો જ હોય છે અને તે અમને આપોઆપ મળતો
 રહી અમારું પોપણ અને વૃદ્ધિ સ્વભાવતઃ થયાં કરે છે. પણ
 દોસ્ત, હવે કહે કે તું અહીં ક્યાંથી ? ”

“ મારા જીવરી દોસ્ત ! ” મહે કહ્યું : “ હું અહીં અવધૂઓ-
 માંના એકાદને જેવા જ આવ્યો છું. ”

જિનવિજયજી બાળકની નિર્દોષતાથી હસ્યા અને બોલ્યા :
 “ દુનિયાના લોકોને અવધૂ દેખાતા જ નથી ! ”

“હા, મહેં એવી લોકવાયકા સાંભળી હતી અને હવે હું જોઉં છું કે એમાં ઉંડો ભેદ છે.” મહેં કહ્યું: “પણ ત્હારે, દોસ્ત, તું મહેને મદદ ન કરે?”

જિનવિજયજી ફરીથી હસ્યા અને બોલ્યા: “‘મદદ’ એવો શબ્દ અમો બાળકોના બાલ્યવામાં નથી! તું જે પૂર્વસ્મરણનો ત્યાગ કરી ‘બાળક’ બની જા, તો ત્હને પણ અમારી પેઠે જ બધું દેખાશે. જોવામાં કાંઈ પારકી આંખો કામ લાગતી નથી.”

મહેં નિશ્ચય કર્યો કે તે જ ક્ષણે મ્હારે બાળક બનવું અને મ્હારા ઇષ્ટ અવધૂ મહાવીરને જોવા અને ત્હેમની સાથે વાતો કરવી. તેથી મહેં કહ્યું: “ત્હારે હું હુમણું જ બાળક બનું તો?”

“ઘણું મજનું!”

“બાળક બનવા માટે મ્હારે પૂર્વસ્મરણનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, ખરુંની?”

“એમજ!”

“ત્હારે જો! હું શરૂ કરું છું.”

મહેં પલાંડી વાળી શ્વાસનું રંધન કર્યું, અને મનમાં જ બોલ્યો:

‘હું પૈસો નથી,—પૈસાનો સ્વામી પણ નથી; પૈસાવાળા તરીકેનું જ્ઞાન એક ભ્રમણા હતી;...એ ભ્રમણાને હું ભરમ કરું છું.’

‘હું પુત્ર નથી, હું પિતા નથી, હું નેતા નથી, હું ભક્ત નથી, હું તાબેદાર નથી: ઉપરી કે તાબેદાર તરીકેનું સઘળું જ્ઞાન એક ભ્રમણા હતી;... એ ભ્રમણાને હું ભરમ કરું છું.’

‘હું મન નથી, હું બુદ્ધિ નથી; મન અને બુદ્ધિથી પ્રેરાતો ‘હું’ એ એક ભ્રમણા હતી, કે જે ભ્રમણાને હું—’

એટલામાં મ્હારા શાન્ત સરોવરમાં એક મોઝું ઉછળ્યું: “ભ્રમણાને ભ્રમણા તરીકે ઓળખાવનાર પણ બુદ્ધિજ છે, તો બુદ્ધિનો ત્યાગ કરવાનું કેમ પાલવવું જોઈએ?”

એ જ ક્ષણે જિનવિજયજીનું ખડખડ હાસ્ય મ્હારે કાને પડ્યું અને સમાધિ લાંગી ગઈ.

“કે...મ? બુદ્ધિને છોડાતી નથી કે? છાતી પર પથરો લઈને અપાર સમુદ્ર તરવો છે ખરૂંને?” અને એમણે મ્હારા ગાંઠ પર એક રમતીઆળ તમાચો લગાવી દીધો!

હું પણ એ આલીશતાનો ચેપ પામી રહ્યો તમાચો લગાવી બેઠો! શું કરું છું એનું એ વખતે મ્હને ભાન નહોતું!

“બાપાજી! બાપાજી! આ છોકરાને કાંઈ કહેજો, નહિ તો હું એને મારી બેસીશ!” જિનવિજયજીએ છેક જ બાળકની પેઠે રાવ ખાંધી. એ રાવમાં કોઈની ‘મદદ’ની પ્રાર્થના નહોતી. સ્વ-અશ્વની ભાવના જ એના ગર્ભમાં હતી.

એ જ ક્ષણે અમારી નજર રહ્યો મહાવીરની પ્રચંડ મૂર્તિ દૃષ્ટિએયર થઈ. નિર્દોષતાં, સક્રિયતા, અને આનંદની એ સાક્ષાત્ મૂર્તિને જોતાં જ હું પામી ગયો કે એ બીજું કોઈ નહિ પણ જૈનોના અરિહંત અને તીર્થંકર મહાવીર પોતે હતા. એમણે પ્રકાશિત હસમુખા ચહેરે જિનવિજયનો મસ્તકસ્પર્શ કરી કહ્યું: “અચ્ચા! ત્હારો મિત્ર ‘ધ્યાન’થી નહિ પણ ત્હારી સાથેના નિર્દોષ ‘તોફાન’થી બુદ્ધિને ત્યાગ કરી ચૂક્યો છે! એને હવે ત્હારા જેટલો જ આ દેશમાં રહેવાનો અધિકાર છે. પણ થોડો વખત એને પહાડની નીચેની જમિ પર—જ્યાં મ્હારા નામથી ધણાં ખેડાં શિક્ષણો અપાવા લાગ્યાં છે અને તેથી જીવાત્માઓ નિર્માત્ર્ય થઈ ગયા છે ત્યાં—મોકલી મ્હારો સંદેશો પહોંચાડાવવો છે, તેથી ત્હારે ત્હારા દોસ્તની સોગતની મજા થોડો વખત મુમાવવી પડશે.”

અને તેઓએ મ્હને ઇજારો કર્યો. તે મુંગી બાપાથી અપ-રિચિત હોવા છતાં હું જાણે એમનો આશય સ્પષ્ટ થતો હોઈ એમ

તહેમની પાછળ ચાલવા લાગ્યો. આગળ શ્રી મહાવીર અને પાછળ હું એમ ચાલતાં ચાલતાં અમે એક સીધી અને ઘણી મુશ્કેલ ટેકરીની નજદીક આવ્યા, જ્યાં શ્રી મહાવીર થોભ્યા અને મ્હને કહેવા લાગ્યા: “ ‘ દયા ’ અને ‘ રક્ષા ’ ની ભાવનાએ આર્યાવર્તને નિર્માલ્ય કર્યો છે, અને ‘ કૂરતા ’ અને ‘ ભક્ષણ ’ ની ભાવનાએ આર્યાવર્ત સિવાયની શેષ દુનિયાનું અધઃપતન કર્યું છે. સમસ્ત દુનિયા ભૂલી ગઈ છે કે ભુદ્ધિ અને ભુદ્ધિએ યોજેલી દરેક ‘ ભાવના ’ આત્માની દાસી માત્ર છે, નહિ કે રાણી. સઘળી ભાવનાઓ, સઘળા આદર્શો, સઘળી વ્યાખ્યાઓ આત્માની સહાયક માત્ર હોઈ શકે, આત્માનું સ્વામિત્વ એમની પાસે ન હોવું જોઈએ. ઝવેરી ‘ ચવ ’ થી, સોની ‘ રતી ’ થી, કાપડીઓ ‘ તસુ ’ થી, નૈયાયિક ન્યાયસૂત્રથી અને સાધુ વર્તનના અમુક ‘ નિયમ ’ થી પોતપોતાનો ‘ વ્યાપાર ’ કરે, પણ એ બધી ચીજો એમનાં ‘ કાટલાં ’ માત્ર છે, નહિ કે ‘ કિમ્મત ’. ‘ કિમ્મત ’ ઉપજવવી અને એ વડે પોતે વધુ શક્તિમાન થવું એ જ આશય હોવો જોઈએ. કાપડીઓ તસુ અને ગજને બદલે શેર અને બશેરીના ‘ ધોરણુ ’ વડે પણ ‘ કિમ્મત ’ ઉપજવી શકે. જીવનને ‘ કૂરતા ’ ના ધોરણુનું આશ્રિત બનાવવું એ ‘ ભ્રમણા ’ છે, તેમજ ‘ દયા ’ ના જ ધોરણુનું આશ્રિત બનાવવું એ પણ ‘ ભ્રમણા ’ છે. હું જ્યાં રહેતો હતો ત્યાં પૃથ્વીપર ફરતો હતો, ત્યારે મ્હેં કૂરતા બહુ વધેલી જોઈ તેથી દયા અને રક્ષા નું ધોરણુ યોજી આપ્યું હતું, જો કે તે છતાં મ્હારા ‘ ગુપ્ત મંડળ ’ ના સભાસદોમાં-ગૌતમ જ્વેઓમાં-દયાના ધોરણુની તાબેદારી ન રહેવા પામે એની પણ હું સંભાળ અવસ્ય રાખતો. એક ભરવાડ જ્યાં રહેતો મારવા તૈયાર થયો હતો અને ઇન્દ્ર મ્હારી મદદે દોડી આવ્યો હતો ત્યારે મ્હેં તે મદદ અને રક્ષા સ્વીકારવામાંય ‘ અપમાન ’ અને ‘ પાપ ’ માન્યું હતું, એ મતલબનો એક ઉલ્લેખ આજે પણ જોતોના ધર્મગ્રંથોમાં લાગ્યા તૂટ્યા આકારમાં હયાતી ધરાવે છે. પણ એ ઘટનાનું સમ્પૂર્ણ-આબેહુબ-ધ્યાન તેઓ પાસે નથી

રહેવા પામ્યું. તેથી હું હમણાં જ મ્હારી યોગશક્તિ વડે ત્હેને જૂતકાળમાં સર્જી જવા માગું છું અને આ શત્રુજય પહાડ પર ચઢતાં ડરતા અને મ્હારા હાથની માગણી કરતા ગૌતમને એ ઘટનાના ખ્યાનવડે મહેં કેવો ઉપદેશ આપ્યો હતો તે તું પોતાની આંખોથી જોવા પામે અને ત્હારા પોતાના કાનોથી સાંભળવા પામે એમ કરવા માગું છું. એ દશ્યના ભાન સાથે ત્હારે આર્યભૂમિમાં પાછા ગિતરી જવું અને ત્હેં જે જોયું-સાંભળ્યું હોય તે ત્હાંના વધુ વિચારવંત પુરૂષો સમક્ષ કહી સંભળાવવું. એ જ્ઞાન સમસ્ત દુનિયાને અનુકૂળ થાય એવી ઘેલી ઈચ્છા કદાપિ કરતો નહિ. આખી દુનિયા કેાઇ કાળે એકી સાથે સ્હમજદાર થઈ નથી અને થઈ શકશે નહિ. જે થોડાઓ સ્વભાવે શક્તિમાન છે પણ જહેમની શક્તિઓ વિકૃત શિક્ષણથી દટાઈ ગઈ છે તે 'થોડાઓ'ની જ જગૃતિની દરકાર કરવાની છે. એ થોડાઓ પછી સમસ્ત લોકગણને પોતાની ઈચ્છાશક્તિથી દોરવી શકશે. આર્યાવર્તમાં આજે સૌથી વિશેષ જરૂર ખરા જ્ઞાનની છે- 'સમ્યક્ જ્ઞાન'ની છે. એ સમ્યક્ જ્ઞાન, તું હમણાં જે દશ્ય નજરે જોશે ત્હેનું ખ્યાન લક્ષપૂર્વક સાંભળનારમાં સ્હેલાઈથી આવી શકશે. અને પછી તેઓ આપખળી જ સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્ર પણ મેળવી શકશે. ખરી રીતે 'જેતાં' અને 'ક્રિયા કરતાં' તેઓ સઘળા પ્રકારના સ્થૂલ તેમજ સૂક્ષ્મ ચતુર પર જય કરી શકશે. શત્રુજય ગિરિ પર ચઢવાની ઈચ્છાવાળાએ-એ તનદુરસ્ત ખુશનુમા હવાની મોજ ઈચ્છનારાએ-અમાઉનું સઘળું ભણતર બૂલવું જોઈએ. નીચે ઊભા રહી ઉંચે-જોવાને બદલે ઉંચે ઊભા રહી નીચે જોતાં ચીખવું જોઈએ. જીવવાની લાલસા અને મરણ કે દુઃખનો ભય એણે બાળીને ભસ્મ કરવો જોઈએ. ભવિષ્યના વિચાર અથવા હાવવોયને હવામાં ફેંકી દેવાં જોઈએ. સમગ્ર સુરક્ષિતપણું, જોખમ માત્રથી બચતા રહેવાની ખતરદારી: એ સર્વનો ત્યાગ કરી એક પ્રકારની 'એખતરદારી' પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. એ પ્રમાણે પોતાનો ઢાળો જ બદલી

નાખવો નોંધો. જીવાનીની લહેજત ફરી મેળવવા ઇચ્છતું વૃક્ષ ફીનીક્ષ પોતે જ અગ્નિમાં પડી જીર્ણ શરીરને બાળી ભસ્મ કરે છે અને પુનર્જન્મ લે છે—‘દિજ’ થાય છે ! દિજ—એક જીંદગીમાં બીજી વાર જન્મ લેનાર—સિવાય બીજા કોઈ મનુષ્ય પૂજનીય—અર્ચનીય—‘ઉચ્ચ’—‘ખાનદાન’—બ્રહ્મવિદ્—ધર્મશ્રી અંશ—મની શકે જ નહિ. પોતાનું રૂપાન્તર કર્યા વગર મુક્તિ નથી. મુક્તિ—કોઈ પણ પ્રકારની મુક્તિ—સહાયથી—રક્ષાથી—દયાથી મળતી ચીજ નથી.

“અને મુક્તિ કોઈ કાલ્પનિક પદાર્થ નથી. પદાર્થો અને મનુષ્યોની તાબેદારી સ્વીકારનાર કે સહન કરી લેનાર મનુષ્ય ગમે તેવાં ભગવાંથી કે ઉગ્ર તપશ્ચર્યાથી કે ગમે તેટલી વિદ્યાથી પણ મુક્તિ મેળવી શકશે નહિ. બુદ્ધિના ક્ષેત્રમાં, રાજકીય ક્ષેત્રમાં, ગૃહ-મંસારના ક્ષેત્રમાં સર્વત્ર શત્રુજય કરનારો જીવાત્મા જ મુક્ત છે, અને તે મુક્ત જ છે.

“માટે જો, ત્હારી નજર સમક્ષ મ્હારા યોગબળથી જે પૂર્વ ઘટનાનું દશ્ય રજુ કરું છું તે લક્ષપૂર્વક જો, અને ત્હેના બાન સાથે આર્યાવર્ત્તમાં જઈ તે ચિત્રને ત્હારી ભાષા દ્વારા પ્રસિદ્ધિ આપ.

“વિક્રમ પૂર્વે સુમારે પાંચસો વર્ષ પર દયા, ક્ષમા, સહાય, નમ્રતા આદિ કોમળ ભાવનાઓ પૂજતી હતી તેમ હવે પછી ઉગ્ર ભાવનાઓ પૂજશે અને વિક્રમની વીસમી સદીના છેલ્લા ભાગમાં એ જ ‘નીતિ’ બનશે.”

છેલ્લો શબ્દ બોલાતાંની સાથે જ મ્હારી દષ્ટિ સમક્ષ અલૌકિક દશ્ય ખડું થયું, જે દશ્ય આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં આલેખવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરીશ.

મહાવીર કહેતા હવા

“ભગવન્ !” શત્રુજયઃ ગિરિરાજ પર ચઢતાં શ્રી મહાવીર પ્રત્યે ભક્તિપરાયણ ગૌતમ બોલ્યા : “ભગવન્ !”

પરન્તુ, વિદ્યુત્તી ઝડપથી આગળ ને આગળ વધતા મહાવીરે પાછળ પડેલા ગૌતમ તરફ નજર સરખીએ કરી નહિ.

“પ્રભો !” ગૌતમે પુનઃ અરજ કરી : “આ ચકરી આવે એવા સીધા કુંગર પર આપની સાથે ચઢતાં હું હાંસી જાઉં છું : અને મુસવાટા મારતો પવન મારા વજ્રમાં ભરાઈ મને નીચે ખેંચી જાય છે. દયા કરી જરા થોભશો ? આપનો મહાયક હાથ મને ધીરશો ?”

“ગૌતમ ! દુનિયામાંથી ભગવાન અને પ્રભુ તો ક્યારનાએ ‘મરી ગયા’ છે, ત્હેની ત્હને હજી ખબર નથી ?—અને દયા, એ

• શત્રુ માત્ર—સ્થૂલ તેમજ સૂક્ષ્મ શત્રુ—પર જય મેળવવાની શક્તિ રૂપી ભૂમિમ, કે જે ‘રોઝમણ’ની સખાટ ભૂમિકાથી બણી ‘હચી’ અને કઠોર (rough and hard) જ હોય, એ ભૂમિમનું નામ જેમ વીર-સંજ્ઞા છે તેમ એ ભૂમિકાપર ચાલનારા પુરૂષોનાં નામ પણ (અસ્થિત. મહાવીર, આર્ય, જૈન અથવા વિજેતા) વીરસંજ્ઞા જ હોય.

પશુ ભગવાનની સાથે જ મરી ગઈ છે ! હા...હા...હા...હા...”
મહાવીર કહેતા હવા.

“ ‘વસ્ત્રો’ વડે તું ‘નીચે’ ખેંચાઈ જાય છે તો પછી શા માટે એ જાળને ફેંકી દેતો નથી? ગિરિશિખરની હવા ઇચ્છતી, અને તે છતાં શરીરને વસ્ત્રોથી લાધવું, એ શું હાસ્યજનક નથી? પોતાની મૂર્ખાઈથી કે અશક્તિથી વિકૃત બનાવેલા શરીરનું કદરૂપાપણું ઢાંકવા માટે, દુનિયાને ઠગવા માટે, ‘દુનિયાના વિદ્વાનો’ એ વસ્ત્ર બનાવ્યાં હતાં, અને ‘કુદરતી’-‘નાગા’ દહેલવામાં ‘પાપ’ ‘અનીતિ’-‘જંગલીપણું’ મનાવ્યું હતું. હા, પણ તું તો હમણાં હવા જેવો કુદરતી-નાગો-શરમ વગરનો-જંગલી થવા જાય છે ! ત્હારે વળી વસ્ત્ર કેવાં? ફેંકી દે ‘દુનિયાના વિદ્વાનો’ ની એ ‘જાળ’ ને દુનિયા તરફ પાછી ! ” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હવા.

“ અને જોત્તમ ! ‘દેવોના વલ્લભ’ ! કુંગર પર વિહાર કરનાર ત્હારા જેવા ‘સિંહ’ ને વસ્ત્રજાળ હોવી એ ખ્યાલ જ શું અસહ્ય નથી? ‘દુનિયાના લોકો’ માટે* ‘નીતિ’-‘અનીતિ’ નાં વસ્ત્રો ‘સર્જાયેલાં’ છે; ‘સિંહો’ માટે તો ‘નહિ સર્જાયેલી’ એવી-સ્વાભાવિક-‘નમ્ર વૃત્તિ’ જ છે. સિંહો અને વીરો માટે કશુંયે શરમભર્યું નથી. કારણ કે ‘શરમ’ ત્હેમની ખાસ ભાષાના શબ્દકોશમાં જ નથી !... શરમ અને લાય એ બંનેને જેઓ નિરવશેષપણે ભૂલી શકે તેઓ જ શત્રુંજય ગિરિના જ પર રહી અને ત્હાંની આરોગ્ય તથા શક્તિ બક્ષતી ખુશનુમા હવા ભોગવી શકે. દેવોના વલ્લભ ! નગ્ન થવાની અને નગ્ન રહેવાની શરમને એ

● દુનિયાના લોકો=Masses=અણધારે જવાત્માઓ=પાશવ વૃત્તિવાળા લોકસમૂહ. તે અશક્ત હોવાથી ‘દુઃખ’ ને ‘ત્યાગ્ય’ માને, અને તેથી સાહસમાત્રને ‘અનીતિ’ જ ઠરાવે. દુઃખ અસહ્ય હોવાથી તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ ‘રક્ષા’ ની દરખાસ્ત કરે. એમની એ ‘જરૂરીઆત’ જ સમર્થ પ્રકારે ‘રાજ’ બનવાની સમ્ભવ આપે.

ભરવાડના ત્રાસથી બચાવવા આવેલો ઇન્દ્ર અને સહાય સ્વીકારવામાં
 પોતાનું અપમાન માનનાર મહાવીર.

“શુ” માર, ત્રાસ, કુસ્તની પીડાજનક ઘટનાઓ, બીમારી: તે સર્વમાં મહારી શુષ્ક આંખો કોઇ
 અત્યંત જીવંત અને જીવંત, તમાજે મળે છે. મહાવીર નથી એવું શકનીય નથી. તેને જીવંત રાખવા
 માટે મારે મારે મહારી રાખવા. મહાવીર અપમાન કે અપમાનથી બચવા. મહાવીર અપમાન

શરમભર્યાં વજ્રમાં જ વીંટાળીને ફેંકી દે—શરમભરી દુનિયા પર !” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હતા.

“ અને હવે, દેવોના વલ્લભ ! શત્રુનંધ ગિરિરાજપર ચ્હડતાં ‘ પડી જવાશે ’ એવા ‘ ભય ’ને તામે યદ્ય મ્હારો ‘ હાથ પકડવા ’ની તું જે ‘ આશા ’ રાખે છે તે ‘ આશા ’ને તેમજ તે ‘ ભય ’ને પણ હવામાં ફેંકી દે ! અને આશા કે ભય વગરનો ન્હાનો ‘ બાળક ’ બની જા—બાળક ! ” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હતા.

“ ગુરુદેવ ! જેવી આપની આશા ! ” ગૌતમને કહ્યું : પણ ગુરૂની સ્થાયનો ત્યાગ શી રીતે કરવો—એ પાલવે જ કેમ—એ વિચારમાં ને વિચારમાં તે સ્તબ્ધ બિભા હતા.

“ ગૌતમ ! હું કદાપિ ‘ આશા ’ કરતો નથી ! આશા, પ્રાર્થના અને હાયવોય : એ ત્રણે ‘ બસા ’ એ મ્હારાથી સદા દૂર જ નાસતી ફરે છે,—એટલો હું ‘ ડરામણો ’ છું. આ ત્રણે બસાઓ મ્હારાથી હારી છેવટે ‘ દુનિયાના લોકોમાં ’ અને ખાસ કરીને ‘ દુનિયાના ઇશ્વરો ’માં ત્હેમનાં પેટ ચીરીને પેસી ગઈ છે ! ” એમ શ્રી મહાવીર ગૌતમ પ્રત્યે કહેતા હતા, અને ક્ષણમાં ગળડી પડાય એવા એક ભયાનક શિખરની ટોચ પર નવ્ન સ્વરૂપમાં ટટાર બિભા બિભા ખડખડ હમતા હતા.

પરંતુ શ્રી મહાવીરના ઈંડા ભાવવાળા ઉદ્ગારોનો મર્મ ગૌતમથી ‘ રહમજળયો ’ નહિ. એમના ગભરાટમાં ઊલટો વધારો થવા લાગ્યો. શ્રી મહાવીરની તીક્ષ્ણ આંખ તે પરિણામને જાંઘ કાઢી હતી પણ ત્હેમાં યાનનો અગ્નિ એટલો સતેજ હતો કે ત્હાં દયાના બરફને અવકાશ મળે તેમ નહતું તે સાગર જેવા ઈંડા તથા કુંગર જેવા ઈંચા, ભવ્ય અને કઠણ હૃદયે ગૌતમ પ્રત્યે ફરી ખડખડ હાસ્ય કર્યું અને ફરી કહ્યું :

“ દેવોના વલ્લભ ! તું મ્હારો હાથ માંડે છે ?...હા...હા... હા...! તું મ્હારો હાથ માંડે છે, પણ હું સી નથી !...હા...હા

...હા...! દેવોના વક્ષલ ! તું મ્હને સ્ત્રી બનાવવા ઇચ્છે એય ત્હારી ગુરૂભક્તિ કે ?...અને સાંભળ, હવે ત્હને કહી દઉં છું કે સ્ત્રી હુથ તો આપે છે, પણ...બદલામાં હૈયું લઇ લે છે !... હૈયું જતાં હિંમત ત્હેની સાથે જ જાય છે; અને તેથી જ સ્ત્રીઓ આટલી બધી હિંમતવાળી છે, જ્યારે આજના પુરૂષો રોતડ, માયકાંગલા, પારકા હાથની ‘હુંક’ પર જ જીવતા, સ્વબલ અને સ્વમાનના ‘ભાન’ વગરના અને અનુદાર* બન્યા છે. દેવોના વક્ષલ ! જો હું ઇચ્છા કરવાની સ્થિતિમાં હોત તો આજના પુરૂષો સ્ત્રી બને એમ ઇચ્છત ! કારણ કે, તેથી તેઓમાં કાંઇક વિશેષ ‘માણુ-સાધ’ પ્રકટ થાત ! અને ગૌતમ ! આપણે તો હમણું ‘માણુસાધ’ નહિ પણ દેવતાઈ-પરમ દેવતાઈ-સિદ્ધાઈ પ્રકટ કરવા ગિરિરાજ પર નીકળી પડ્યા છીએ તે શું તું બૂલી ગયો ?” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હવા.

“ગૌતમ ! આજે સ્ત્રીઓ સ્ત્રીત્વને વફાદાર નથી રહી, પુરૂષો પુરૂષત્વને. આજે બધાએ આરામને લક્ષ્યબિંદુ માન્યું છે, અને કેટલાકે તો વળી એશઆરામને ! અને તેથી મુક્તિ પણ આરામસ્થાનમાં જ કલ્પી છે ! ‘આરામ’ તથા ‘સુખ’ને પ્રાપ્તવ્ય કરાવી ‘દુનિયાના ઇશ્વરો’એ ‘દુનિયાના માણુસો’ માટે નીતિ-અનીતિના વાડા અને પુણ્ય-પાપની સાંકળો યોજી લોકોને સાહસ વગરની-‘લહેજત’ વગરની-તનદુરસ્ત ‘મસ્તી’ વગરની-‘ગૌરવ’ વગરની-કંગાલ કીટવત્ જાંઘળી જીવતાં શીખવ્યું છે. દેવોના વક્ષલ ! તું પણ એ ‘લૌકિક’ ધર્મમાં જ ઉછરેલો હોવાથી તું ‘બેડીઓ’ને તોડતાં ડરે છે અને મ્હારા હાથની માગણી કરે છે. પણ જાણ, ઓ દેવોના વક્ષલ ! જાણ કે, લૌકિક નીતિ અને

* પુરૂષ-આજનો વિકૃત નિર્માલ્ય પુરૂષ નહિ પણ સ્વાભાવિક પુરૂષ પોતાની ઉભરાઈ જતી સક્રિય બીધે સ્વભાવતઃ ઉદાર હોય છે. ‘લભાર્થ’ કે ‘પુણ્ય’ કરવાના ઇરાદાથી નહિ પણ સ્વભાવતઃ-પોતાની ‘મજા’ ખાતર-તે ‘ઉભરાય’ છે, વર્ષે છે, આપે છે.

લૌકિક ધર્મને તોડવા-સંહારવા, ‘નવું’ ઉત્પન્ન કરવા અને નવા વડે લોકોને ભડકાવી એમાંથી થોડીક હિંમતવાન વ્યક્તિઓ બનાવવા માટે જ હું મ્હારા ‘કુંગર’ પરથી કવચિત્ ‘નીચે’ ઊતરી આવું છું. હું દરેક ચીજને નવી ‘કીમત’ આપું છું, નવાં નામ આપું છું, નવાં રૂપ આપું છું, અને તેથી જૂની કીમતના રખવાળો ક્રોધાયમાન થઈ મ્હારા પર પ્રહાર કરવાને પણ ચૂકતા નથી. પણ તેથીય શું ? દરેક પ્રહાર મ્હારે મન આનંદનો એક નવો તાડ છે ! અને એટલા જ માટે હું ‘આર્ય’ કરતાં ‘અનાર્ય’ લોકોમાં વધારે જાઉં છું !” એમ શ્રી મહાત્મા કહેતા હતા.

* * *

તથાપિ ગૌતમનો ગભરાટ હજી દૂર થયો નહિ. “પ્રભો ! હું તો આપનો ભક્ત છું-શિષ્ય છું; મ્હને તો આપે હાથ દેવો જોઈએ.” એમ ગૌતમ કાલાવાલા કરતા હતા.

અને શ્રી મહાત્મા આંખો બંધ કરી અને બેદરકારીથી કહ્યું : “હું ‘મુદ્દા’ ઉપાડતો નથી ! અને મ્હારો શિષ્ય, ત્હારી માફક ગુરુનેય શિષ્યામણ કે આજ્ઞા આપતો હોય નહિ ! તું તે વખતે મ્હારો શિષ્ય થવા આવ્યો હતો કે જે વખતે તું પોતાને જ પીછા-નતો ન હતો. ગૌતમ ! જે પોતાને પીછાનતો નથી તે બીજાને શું પીછાને ? અને મ્હને પીછાન્યા સિવાય તું મ્હારો શિષ્ય થવા આવ્યો તેથી શું દહાડો વળે ? માટે પ્રથમ તું પોતાને પીછાન, એટલે મ્હને પીછાની ચક્રીય; અને મ્હને પીછાનીશ ત્હારે હું ત્હને મ્હારા શિષ્ય તરીકે સ્વીકારીશ. દેવોના વસ્ત્રભ ! મ્હારો ‘લૌકિક ધર્મ’ તો આવો છે ! ‘લૌકિક ધર્મો’માં એથી ઉલટું જ છે : લોકો મને તે પુરુષના પગને વળગી પડે છે, ત્હેના ચહેરાથી અંજલિ જઈને, કે ત્હેના સંગીતથી મુગ્ધ થઈને, કે ત્હેની આસપાસના હાડમાડથી દયાઈ જઈને, કે ત્હેના વાણીવિશ્વા-સથી રંજિત થઈને, લોકો મને તે પુરુષના પગને વળગી પડે છે

અને ત્હેના શિષ્ય બની જાય છે. પછી તે સમાજલક્ષક પોતાના ગંદા સ્વાર્થને પોષે એવા ‘કાનૂન’ના નામથી મનમાનતી જળ બીછાવી ‘માછલાં’ પકડે છે ! દેવોના વલ્લભ ! મહાવીરનો લોકો-તર ધર્મ એ સર્વથા ન્યારો છે ! પોતાને જેઓ નથી ઓળખી શક્યા ત્હેમને મહાવીર પોતાના શિષ્ય તરીકે કોઈ કાળે સ્વીકારતો નથી; પોતાનું સામર્થ્ય જેઓએ હરકોઈ રીતે નથી પીછા-યું, તેઓ મહાવીરના શિષ્ય થવાને ‘અધિકારી’ જ નથી. હા, ચોરોના શિરદાર મ્હારા શિષ્ય બની શક્યા છે, વેશ્યાઓ મ્હારી શિષ્યા બની શકી છે, યુદ્ધમાં હજારોનો સંહાર કરી આવેલા રાતા હાથવાળા ક્ષત્રિયો મ્હારા શિષ્ય બન્યા છે: એ બધું ખરું, પણ તેઓ પોતાનું ‘સામર્થ્ય’ પીછાની શક્યા હતા એ સામર્થ્ય માટે શરમાતા નહતા અને ‘સામર્થ્ય’ને ચોર વધારે પ્રકાશિત કરવા ચાહતા હતા, તેથી જ તેઓ મ્હારા શિષ્ય બની શક્યા હતા. ‘શક્તિ’ને ‘ગુન્હો’ રહમજનાર, ‘સાહસ’ને ‘મૂર્ખાઈ’ રહમજનાર, જમીનપર પેટે ચાલીને દિવસ પૂરા કરવામાં ‘સખ્યતા’ અને ‘સદ્ગુણ’ માનનાર, કુંગર-ગુફા-સમુદ્ર-આકાશ-સિંહથી* ચમકનાર ‘સદ્ગુણીઓ’ મ્હારા શિષ્ય થઈ શકે નહિ. ગૌતમ ! તું બ્રમણમાં પડ્યો જણાય છે. હમણાં તું ‘સદ્ગુણીઓ’ની સત્તામાંથી છટકીને શત્રુજય ગિરિરાજપર ચઢવા લાગ્યો છે તેથી તેઓ ત્હારા પર પોતાની સધળી શક્તિથી જળ ફેંકવા લાગ્યા હોય એમ હું જોઉં છું, પણ શત્રુજયગિરિના ઓ પથિક ! શું આ ખુદ્દી આકાશી હવા ત્હેને મજબૂત કરવાને બસ નથી ? આ પહાડી દેખાવ ત્હારા બીતરને પહાડી બનાવવા પૂરતો નથી શું ? જહેને તું ગુરૂ માનવા તૈયાર થયો છે ત્હેની ફલગો અને નૃત્ય. બેદરકાર ગાન અને ખડખડ હાસ્ય: એ સર્વ ત્હેને લોકજળથી છૂટવાનું સામર્થ્ય આપવાને પુરતું

* લબ્ધ અને પ્રચંડ, ઉંડી, અમર્યાદિત, ઉંચી તથા મસ્ત ‘ભાવ-ના’ઓ (Concepts) અને એવી ‘નીતિ’ઓ.

નથી શું ? ગૌતમ ! જો, હું કહી ગયો છું કે આ દુનિયામાંથી પ્રભુ ‘મરી ગયા’ છે: અને હવે હું તને કહું છું કે પ્રભુ હવે તહારામાં ‘અવતરવા’ માગે છે: બોલ, છે તું તે માટે તૈયાર ? ”

અને શ્રી મહાવીરે આંખો ખોલી નાખી અને સમ્પૂર્ણ રૂઆ-બધી ક્યું: “ ગૌતમ ! દેવોના વક્ષભ ! ભાવી ભગવન્ ! ટટાર થા અને પહાડપર ચઢવા લાગ ! કૂદકા અને કૂદકો મારતો, ખીણોની મસ્કરી કરતો અને ટેકરીઓને થપાટ મારતો ઉંચે...ઉંચે ...ઉંચે ચઢવા લાગ ! ”

અને હવે ગૌતમના શરીરમાં વિદ્યુતનો ઝબકારો થાય છે, અને જુઓ, તે મસ્તક ઝાટકી પગ ઉપાડે છે ! શરીરપરનાં સઘળાં વસ્ત્ર ત્રેમણે કપ્પારનાંએ હવામાં ફેંકી દીધાં છે.

* * *

એક, બે અને ત્રણ ટેકરીઓ પસાર થાય છે અને એકાએક સિંહની ગર્જના સંભળાય છે.

ગૌતમ ત્યાં જ ઠરી જાય છે અને ત્રેમનાથી સ્વભાવત: ખોલી જવાય છે: “ પ્રભો ! સહાય કરો ! રક્ષા કરો ! ”

“ ઓ ભયની જ સોખતને ચાહનારા દુનિયાના માણસા ! અહોનિશ ભયનો જ તડકડાટ કરતો તને જોઈને, જો હું ક્રોધાદિ સર્વ વૃત્તિઓ પર જય મેળવી ચૂક્યો ન હોત તો, તારા પર ચૂને હમણાં અસીમ ક્રોધ ઉપજત. શું આમ ભયભીત જાંદગી ટકાવી રાખવા કરતાં સિંહના મોંમાં જાતે જ પેસવાનું સાહસ વધારે ‘ખાનદાની’ ભર્યું નથી ? પેટે ચાલીને-રીબાધ રીબાધને-દસ વર્ષ જીવતર લાંબાવવા કરતાં કૂદકા મારવામાં-નાચવામાં-હસવામાં-હિડવામાં-યુદ્ધ કરવામાં વધારે ‘લહેજત’ નથી ? પારકી મદદ-ઓશીઆળ-રક્ષા-દયા વડે બચવાની ઇચ્છા કરતાં ભયને મરદાનગીથી ભેટવામાં વધારે તનદુરસ્ત સુખ નથી ? ઓ હુંકી

છાતીના—નાજીક બદનના—ગુલામીની ગળથુથીવાળા મનુષ્ય ! એ લય તહે જ સંજો છે, અને એવી જ રીતે લયનો લય પણ તું જ સર્જી શકે છે એ સત્ય યાદ કર ! એ સિંહ ત્હને ડરાવે છે, પણ ગમે તેવા સિંહનો પણ કાન તું પકડી શકે છે એ સત્ય શા માટે ભૂલે છે ? સાંભળ, હું ત્હને મ્હારી પોતાની વીતક વાત કહું.” એમ શ્રી મહાવીર કહેતા હવા.

* * *

અને શ્રી મહાવીરે ગૌતમ પ્રત્યે પોતાની વીતક વાત પોતે જ કહેવી શરૂ કરી,—વીતક કે જેમાં તેઓ પોતે ‘અનુભવ કરનાર’ પાત્ર હતા, અને જે અનુભવ હમણાં પોતાના જ શ્રીમુખેથી વાણી રૂપે બહાર પાડતા હતા.

શ્રી મહાવીર કહેતા હવા : “ દેવોના વલ્લભ ! ધ્યાન દઇને શ્રવણ કર ! હું એકદા આ શિખર પર ખેડો સતો અમર્યાદિત આકાશમાં ખેલતો હતો. લોકો એને ‘ધ્યાન દશા’ કહે છે. જે કે એ દશામાં તો અનેક ‘યુદ્ધો’ ચાલી રહ્યાં હોય છે અને ‘સમુદ્રસ્નાન’ અને ‘સૂર્યસ્નાન’ અને ‘ભયંકર મઝાઓ’ ચાલી રહી હોય છે ત્હેની લોકોને ઓછી જ ખબર હોય છે !

“ એ પ્રસંગે કેટલીક ગાયોને લઇ એક ભરવાડ મ્હારી પાસે આવ્યો. હું કોઇ કોઇ વખત શહેરો અને ગામડાંમાં પણ વિચરું છું તેથી લોકો મ્હને કોઇ સાધુસંત તરીકે ઓળખે છે. તેથી, મ્હને ખેઠેલો જોઇ ભરવાડ બોલ્યો : ‘બાવાજી ! હું પાછો ફરું ત્યાં સુધી જરા આ ગાયોને સંભાળજો !’ એમ કહી તે ચાલતો ગયો.

“ દેવોના વલ્લભ ! તું રહમન્યો ? એ ગાયો અને ભરવાડને તું રહમન્યો ? લોકો એ ગાયો, અને લોકોના દિલ પર સત્તા ભોગવતા નૃપાલ અને ધર્મગુરુ એ ત્હેમના ભરવાડ : તું રહમન્યો ?

“ તે ગાયોના ભરવાડે એમ વિચાર્યું કે હું પણ એક સાધુ હોવાથી ગાયોને બાંધી રાખવા—બાળવી રાખવા—ની ક્લા સારી

પેઠે જાણુતો હોઈશ; તેથી, ઓ દેવોના વલ્લભ ! તેથી તે ભરવાડ
મ્હને તે ગાયો ભળાવી ચાલતો થયો.

“પણ હું તો ‘કુંગરની જમીન’ પર બેઠો સતો વાદળાંનીય
પેલી પાર ઉડતો હતો—ફૂદતો હતો : મ્હને તે ગાયોની શી દર-
કાર હતી ?

“આકાશમાં જઈ કામધેનુ લાવવાને શક્તિમાન હોવા છતાં
એની પણ ગરજ વગરનો હું આ દુનિઆપરની ગાયોને શું કરું ?
દેવતાના વલ્લભ ! મ્હને કશાની શી પરવા છે ?

“મ્હને તે ગાયોના ભરવાડ કે માલીક બનવાની પણ ગરજ
ન હતી તેમજ ત્હેમને ત્હેમનું દૂધ છીનવી લેવા ખાતર લાડડીથી
મારનાર અને સદા અંધનમાં રાખનાર ભરવાડથી છૂટી કરવાની
પણ મ્હને પરવા નહોતી; કારણકે ઓ દેવોના વલ્લભ ! હું
કુદરતના નિયમ અને કુદરતનું વલણ બરાબર જાણુતો હોઈ
મ્હને કોઈની દશા પર ‘ખેદ’ થવો જ શક્ય નથી; કારણ કે
‘લાગણી’ માત્રથી હું પર છું. મ્હારી ઉભરાઈ જતી શક્તિઓ
કોઈની તૃપા છીપાવનાર કે સહાયક થઈ પડે એ જાદી વાત છે,
પણ હું કોઈને માટે ખેદ કે કોઈના પર દયા કરવાના સ્વભાવ-
વાળો નથી.

“તેથી, ઓ દેવોના વલ્લભ ! તેથી હું તે ગાયોની આત્મમાં
કશો પણ વિચાર કરવાની દરકાર વગર મ્હારા ઉડવા અને ફૂદ-
વામાં જ મશગૂલ રહ્યો. અને મ્હને આ પ્રમાણે બેતમાવાળો
જોઈ પેલી ગાયોએ સ્વતઃ ગામ બણી રરતો લીધો !

“ગિયારી તે ગાયો ! ગૌતમ ! તે કદાચ એવી આશા
રાખતી હતી કે ત્હેમના ભરવાડની પેઠે હું પણ એમને ખીલે
ખાંધીશ, થોડું ‘લીલું ધાસ’ નીરીશ, બે ચાર ગાળો અને ડચ-
કારા પછી એકાદ દંડપ્રહાર કરી એમને દોહી લઈશ !

“ખિચારી તે ગાયો ! ત્હેમને ખુદ્ધા મેદાનમાં ચરવાની મના હતી અને લીલું ઘાસ લાવીને ત્હેમના ખીલા આગળ નીરવામાં આવતું હતું, તેથી ત્હેમાં જ તે દેવાધ ગધ હતી અને ત્હેમાં જ ત્હેમને ‘સુખ’ લાગતું હતું—ખિચારી તે ગાયોને !

“ખિચારી તે ગાયો ! દોરકું અને દડો એ અહોનિશ ત્હેમની નજર આગળ રમી રહ્યાં હતાં અને તે તો ત્હેમણે મ્હારી પાસે જોયાં નહિ ! કહે, દેવોના વલ્લભ ! મ્હારી પાસે રહેવું એમને કેમ ગમે—ખિચારી તે ગાયોને ?

“પણ સાંભળ, ઓ ગૌતમ ! મહાવીર કોઇ દિવસ લોકગણ સાથે શમ્બોની આપ-લે કરતો નથી. સિંહણનું દૂધ સુવર્ણપાત્ર જ ઝીલી શકે, ખીજી ધાતુનાં વાસણ જીરવી શકે જ નહિ, ઓ ગૌતમ ! મહાવીર બરાબર જાણે છે; કારણ કે તે ગુફામાં પણ જોઇ શકે છે.

“અને મહાવીરની બાષા જેટલી ‘સિંહ’થી અને ‘બાલક’થી સહમજી શકાય છે તેટલી ‘ગાયો’થી અને ‘ભરવાડો’થી નથી સહમજી શકાતી; કારણ કે સિંહના તો ઉચ્ચવાસને પણ ગાયો ‘દુર્ગંધ’ માને છે ! ઓ દેવોના વલ્લભ ! એટલા માટે હું પ્રાયઃ ગુફાઓ સાથે કે ગિરિશિખરો સાથે કે આકાશનાં વાદળાં સાથે કે મ્હારા પોતાના ઉત્પન્ન કરેલા ‘વિચારો’ રૂપી પુત્રો સાથે વાતો કર્યા કરું છું અને ક્વચિત્ ક્વચિત્ ‘દુનિયા’ સહામે ‘બળવો’ કરનાર કોઇ ‘સિંહ’ મળી જાય છે તો ત્હેની સાથે વાતો કરું છું !

“ઓ દેવોના વલ્લભ ! મ્હારું ડહાપણ-મ્હારું જ્ઞાન બહારની ગુફામાં ગર્ભવંતું થયું હતું, તેથી તે ‘શહેરોમાં વસતા’ લોકોને માટે ભયંકર છે મ્હારું ડહાપણ એકાંત ગિરિશિખરપરની ‘શિલા’પર વીચાણું હતું, અને ત્હેનું બાળક જન્મની સાથેજ સમુદ્રના તળિયાથી આકાશના છેડાસુધી કુદાકુદ કરવા લાગ્યું હતું ! ઓ દેવોના વલ્લભ !

“એ ‘તન્દુરસ્તી’—એ ‘મસ્તી’—એ જન્મસિદ્ધ સક્રિય ‘દુનિયા’ ને ભડકાવનારી છે. કારણ કે, વાડામાં કે ઘરમાં ખીસે અંધાધ રહેવામાં અને એ ગજની જમીન પર આળોટવા કે પેટ ધસીને ખસવા જેટલી પ્રવૃત્તિમાં જ એમની ‘સુરક્ષિત જીંદગી’ની ‘સહીસલામતી’ છે ! ‘લીલી ઘાસ’ એમની નજીક આવીને પડે તે ખાઈને ત્યાં જ આળોટી જવાની તહેમને છૂટ મળે,—એ ધર્મ એમની પ્રકૃતિમાં ધુસાડવા માટે વર્ષો અને યુગો સુધી અનંતા ‘ભરવાડો’ એ શ્રમ સેવ્યો છે !

“અને ઓ દેવોના વલ્લભ ! કુંગરે કુંગરે અને મુકાએ મુકાએ મ્હારા ડહાપણે જણેલાં મસ્ત બાલકો મોજુદ છે અને અનંતકાલ પર્યંત મોજુદ રહેશે. અને સૈકાઓ બાદ, ઓ ગૌતમ ! એ મસ્ત બાલકોને નહિ બોઈ શકનાર ગાયો પણ તે કુંગરાને પૂજવા જશે !

“અને, હસતો નહિ, ગૌતમ !—હું તારા જેવા શત્રુજય ગિરિપર દહલવા નીકળી પડેલાને પણ ‘ઈશ્વર’ બનાવતાં વિચાર કરું છું,—કેટલી બધી આનાકાની કરું છું, પણ એ ‘ગાયો’ તો પત્થરના ટુકડાને પણ ઈશ્વર બનાવી દેશે અને પૂજશે ! ગૌતમ ! ગાયો અને ગાયોના ભરવાડોમાં પણ શું ઓછી મહત્ત્વાકાંક્ષા છે ?—ઓછી ધીટતા છે ? દેવોના વલ્લભ ! એ મહત્ત્વાકાંક્ષા પર તું હસતો ના; તેઓ એ ગુણનો સ્વીકાર કરતા નથી એ જ ખેદનો વિષય છે, એને કોઈ નમ્ર નામ તળે છુપાવવા પ્રયત્ન કરે છે એ જ ખેદનો વિષય છે. તેઓ પત્થરને ઈશ્વર બતાવે છે એ જ બતાવી આપે છે કે તહેમનું હૃદય ખીળ કરા માટે નહિ પણ ઈશ્વરત્વ માટે જ તલસે છે.

“પત્થરને ઈશ્વર બનાવનારા પ્રત્યે તું હસતો ના, ગૌતમ ! ઐશ્વર્ય તો વિશ્વમાં સર્વત્ર પથરાયલું છે, તેથી જન્હારે મનુષ્ય પોતાનું ઐશ્વર્ય સ્વીકારવા અને જાહેર કરવામાં ‘શરમ’ માનવા

જેટલો વિકૃત બને છે ત્યારે છેવટે ત્હેની અંદર દબાઈ રહેલું
 ઐશ્વર્ય બીજા કોઈ પાત્ર કે પદાર્થને ઈશ્વર બનાવવા પ્રવૃત્ત થાય
 છે. તે દબાઈ રહેલું ઐશ્વર્ય કહે છે: ‘ચાલો આપણે પત્થરને પણ
 ઈશ્વર બનાવીએ અને પૂજીએ; કારણ કે ઈશ્વરના પૂજન વગર
 બીજું બધું ધૂળ છે !’

“ પોતાનું ઐશ્વર્ય પીછાનવા અને સ્વીકારવા અને જાહેર
 કરવામાં શરમ-પાપ-અનીતિ-ગુ-હો માનવાનું શિક્ષણ ભરવાડોએ
 ફેલાવ્યું હતું, જોત્તમ ! કારણ કે જડ પર રાજ કરવું સહેલું
 છે ! તેથી ભરવાડોએ ગાયોને વિનીતપણું શિખવ્યું.

“ લાંબા કાળથી એ શિક્ષણ પામેલી ગાયો ભરવાડને કહે છે:
 ‘તું અમારા શરીરમાંથી દૂધ દોહી લે અને એ દૂધની મલાઈ વડે
 સશક્ત થઈ અનંતકાળ સુધી અમારું સ્વામિત્વ ભોગવ, અમારી
 ‘સુરક્ષિત જીંદગી’ જાળવવા ખાતર અમારા પર દોરડાં અને
 દંડના પ્રયોગ પણ ખુશીથી અજમાવ, ત્હારું દિલ ચાહે તેમ અમને
 રાખ: ત્હારું શરણું એ જ અમારું સુખ છે.’

“નાગરિકો હાકેમને કહે છે: ‘અમારી પાસેથી કર લે,
 ત્હારી કીર્તિને સહીસલામત અને વધારે વિસ્તૃત બનાવવા માટે
 કરવા પડતા યુદ્ધમાં હોમવા ખાતર અમારાં શરીરો જોષ્ટએ તો
 તે પણ લે; કારણ કે અમને ત્હારા એ કથનમાં શ્રદ્ધા છે કે તું
 જે કાંઈ કરે છે તે બધું અમારી રક્ષા માટે જ કરે છે. અમે
 તો ત્હારો અચળ સૂર્ય અને અમારો અખંડ ચુડો-ચાંદલો એ
 જ ઈચ્છીએ છીએ; અને તેથી ત્હારા પ્રત્યે વગર શરતે ‘વફાદારી’
 બતાવવામાં જ અમારું કલ્યાણ છે.’

“લક્તો ગુરૂને કહે છે: ‘અમારું ધન જ માત્ર નહિ પણ તન
 અને વળી મન પણ—રે આત્મા પણ—ત્હને સમર્પણું છે ! તું જે
 ફરમાવે તે અમારી ‘નીતિ’ છે. તું જ્યાં દોરી જાય ત્યાં અમે
 અંધનો મોક્ષ છે.’

“ અને ઓ દેવોના વસ્ત્રલ ! આનું બોલનારા લોકગણનાંય હૃદય તો પથરને પણ ઇશ્વર બનાવવા તલસે છે, એ વાતનું તે વેચાયલાઓને ક્યાં ‘ભાન’ છે ? માટે જ કહું છું કે હું ગાયો સાથે બોલતો નથી, ભરવાડો સાથેય બોલતો નથી; ‘સિંહો’ અને ‘આકાશ’ સાથે જ બોલું છું અને મ્હારી પોતાની ઉત્પન્ન કરેલી દુનિયાઓ સાથે બોલું છું. ખરેખર ! દેવોના વસ્ત્રલ ! હું દુનિયાઓ ઉત્પન્ન કરું છું* અને ખરેખર ! ઓ ગૌતમ ! હું ઇશ્વરો પણ ઉત્પન્ન કરું છું !

“ તેથી, ઓ દેવોના વસ્ત્રલ ! તેથી મ્હને પેલા ભરવાડની ગાયો માટે વિચાર સરખોય થયો નહિ; અને તે ગાયો પણ જે ચીજોથી તે ટેવાયેલી હતી તે મ્હારી પાસે નહિ જોવાથી પોતાના નિવાસ તરફ ચાલી ગઈ !...ગરીબ વિચારી તે ગાયો સ્વેચ્છાથી —ભરવાડના ‘વાડા’ તરફ—ચાલી ગઈ !

“ થોડા સમય બાદ તે ભરવાડ એક ગાયને પકડીને શ્વાસ-ભર્યો મ્હારી તરફ દોડતો દેખાયો. ગૌતમ ! એનો ચહેરો ક્રોધથી લાલચોળ થયો હતો, એની આંખમાંથી અગ્નિ વર્ષો રહ્યો હતો, એના હાથમાં દૈત્યનું બળ અવતર્યું હતું. હાથમાંની રાશનો છેડો ત્રેણે મ્હારા ઉપર જોસથી ઊગામ્યો અને ગર્જના કરી ! ગૌતમ ! એ ગર્જનાનો આકાશે પણ પડ્યો પડ્યો !

“ તે ભરવાડ ગર્જ્યો : ‘રે ધૂર્ત ! શું ત્હને બળાવેલી ગાયોને નસાડી ત્હારા વાડામાં તું છૂપાવવા ઇચ્છતો હતો કે ? પારકી મિલકત ચોરવામાં જ શું ત્હારું ‘અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત’x સમાયલું માને છે કે ?’ અને ત્હણે પથરની શિલાપર પોતાનો પગ ક્રોધથી પછાડ્યો.

* A Superman creates thousands of new ‘concepts’—new worlds and destroys old ones. His very existence necessitates such a ‘play.’

x ચોરીથી દૂર રહેવાનું વ્રત.

“ પણ મહેં કાંઈ જ ઉત્તર આપ્યો નહિ. હું ત્હેના તરફ જોયાં જ કરતો હતો. મ્હારી ગુપ્ત આંખો એ ભરવાડની અંદરના વાનરને અને વાનરનાં દાંતીઆંને જોઈ જોઈને હસતી હતી ! અને મ્હારો ચહેરો, હું જે શિલા પર બેઠો હતો ત્હેના જ જેવો નિર્વિકાર હતો.

“ તે જ ક્ષણે આકાશમાં વાદળાં ચઢી આવ્યાં અને તે ફાટીને ત્હેમાંથી પ્રકાશ ભબૂક્યો ! તેજસ્વી ઇન્દ્ર પોતાના પૂર દાઝમાં સજ્જ થઈ સર્વ આયુધ સાથે નીકળી આવ્યો અને મ્હને વંદન કરી કહેવા લાગ્યો : ‘ પ્રભો ! બાર બાર વર્ષ સુધી આપના ઉપર આક્રોશની પરમ્પરા આવી પડવાની છે. મનુષ્યકૃત તેમ જ દેવકૃત સંકટોની વચ્ચે થઈને આપને બાર વર્ષ જેટલો લાંબો સમય પસાર કરવાનો છે. માટે કૃપા કરી મ્હને આપના પારિપત્ત્ય-દેહરક્ષક તરીકે રહેવાની આજ્ઞા આપો ! ’

“ અને ઇન્દ્ર આકાશમાં અદ્ધર ઊભો રહ્યો. ત્હેની એક આંખ મ્હારા તરફ હતી અને બીજી આંખ પેલા ભરવાડ તરફ અગ્નિ વર્ષાવી રહી હતી. તે આંખ બોલતી હતી કે ‘ આજ્ઞા મળે તો એક સમય માત્રમાં એ ભરવાડની ખાખ કરી નાખું ! ’

“ પણ અઘાપિ પર્યંત હું મૌન જ ભજતો હતો.

“ ‘ પ્રભો ! મ્હારાથી હવે વધુ વખત સખૂરી સહન થઈ શકતી નથી. આ ખડખડા ઉદ્ધત હાથ પર તૂટી પડવા મ્હારું વજ્ર મરતી કરી રહ્યું છે. ’ ઇન્દ્ર બોલતો હવો.

“ અને હું ખડખડ હસ્યો : ‘ ઇન્દ્ર ! ત્હારા વજ્રમાં મરતી છે એ તો સંતોષની વાત છે, પણ ત્હારી ભક્તિમાં શુદ્ધિ ક્રહારે આવશે તે જરા કહેશે ? તું ‘ મદદ ’ કરવા આવ્યો છે કે ? કેને ? શા માટે ? કેવી રીતે ? શા હેતુથી ?...અને ‘ મદદ ’ એટલે શું ? આ બધી બાબતોનો તે કાંઈ વિચાર કર્યો છે ? તું મ્હને મદદ

સ્વીકારવાની પ્રાર્થના કરે છે, પણ એ પ્રાર્થનામાં જ મહાર્ સમ્પત્તમાં સમ્પત્ત અપમાન સમાયલું છે તે તું સ્હમજે છે કે? મદદ! સહાય! દયા! રક્ષણ!...કોનું? શું મ્હને ખિયારો-આપડો ધાર્યો? શું મ્હને દુઃખના નામમાત્રથી ફડફડતા ભરવાડોમાંનો એક માન્યો? શું માર. ત્રાસ, કુદરતની પીડાજનક ઘટનાઓ, ખીમારી ઇત્યાદિ કે જેનાથી મનુષ્યો અને ત્હમે દેવો પણ નાસતા ફરો છો તે સર્વમાં મહારી ગુપ્ત આંખો કોઈ અજ્ઞાન પ્રકારની ખૂખી, આનંદ અને લહેજત નથી જોઈ શકતી? ઓ ઇન્દ્ર! જાણ કે ત્હારા વજ્ર ક-રતાં અનંતગણું બળ મહારી 'ઇન્દ્રશક્તિ'માં છે, જે કે તે ગુપ્ત શક્તિને સ્થૂલ રૂપે વાપરી કોઈને દાખી દેવામાં-કોઈની શક્તિઓને બહેરી કરી દેવામાં-હું 'લહેજત' માનતો નથી. આજે મનુષ્યમાં શક્તિની ખીલવટ ઘણી ઓછી છે, તે કોઈ પણ રીતે વધે એ જોવાને જ હું તો ખુશ થાઉં. મનુષ્યો મ્હારા ઉપર પોતાની શક્તિ અકાળીને પણ-એ રીતે પણ-શક્તિની ખીલવટ કરે એમાં જ મહારી 'મજાદ' છે.

“ ‘ઓ ઇન્દ્ર! સ્હામા પત્થરની તરાડ પર નજર કર! એ-માંનો દરીઆજો છોડવો કેવો ડોહી રહ્યો છે-ખીલી રહ્યો છે તે જો! પત્થરમાં મૂળ નાખતાં એને કોણે શીખવ્યું? વંટોળાઓ વર્ષાદનાં સમ્પત્ત આપડાં અને સૂર્યનાં આગ જેવાં ફિરણો સ્હામે એ નાળુક છોડતું રક્ષણ કરવા કયો મનુષ્ય કે કયો દેવ દાજર દતો?

“ ‘ઓ ઇન્દ્ર! જાણ કે ‘સહાય’ની નિરંતર ઇન્દ્ર એ જ મનુષ્યનું ‘નરક’ છે. સહાય કરનારાઓ સહાય કરવા જતાં જાયનું નુકસાન કરી બેસે છે એ હજી માણસો અને દેવો પણ સ્હમજી શક્યા નથી. તું મ્હને ‘જિન’ ને- ‘અરિહંત’ ને-દીન-લામાર-અરિ સ્હામે પોતાના બચાવ માટે પારકી સહાયની આવશ્યકતા ધરાવતો પામર પ્રાણી બનાવવા આવ્યો છે એ ત્હારા ખ્યાલમાં પણ નહિ હોય. ‘સહાય’ની ‘કિમત’ આંકનારાઓ! ત્હમે ‘ખોટી

કિંમત આંકો છો. સહાય કરવી જ હોય તો શક્તિ વધારવામાં સહાય કરો, પંતુજી-દીગુજી બનવામાં—પરાધીન બનવામાં સહાય ન કરો. સ્વરક્ષાની અને જયની શક્તિ દરેક જીવાત્મામાં રહેલી છે, તહેને ‘પ્રકટ’ કરવામાં અને ખીસવવામાં સહાય કરવી હોય તો કરજો,—પરન્તુ તે પણ પરાક્ષ રીતે—દૂર રહીને—સૂર્યનાં કિરણોની માફક કરજો. જીવાત્માઓની ખરી સહાય એ જ છે. ઇન્દ્ર! તું ગમે તેટલો બળવાન, તો પણ હજી સોના-રૂપાની બેડીઓથી—સુખદુઃખના ખ્યાલોથી—અંધાયલો ‘ગુણમ’ છે! ‘લાગણી’ નો દાસ છે! શું અંધનમાત્રને હસી શકનાર, ‘લાગણી’ ને પોતાની ટચલી આંગળી પર નાચ નચાવનાર **બોર** એક ગુણમની સહાય સ્વીકારશે? કે ઇન્દ્રશે પણ?...હા...હા...હા...! પણ તહેને હજી સીમા વગરનું સત્ય રહમજવાને વાર છે! હીરામાણિકમાં સખ્યલાથી ‘નમ્ર સત્ય’ સહુન થવાને હજી વાર છે! ‘લજા’ લાઈ! હમણાં તો તું તારા સ્થાને સીધારૂ, અને મ્હને ‘મ્હારી મઝા’ એકલા એકલા ચાખવા દે!’

“અને દેવોના વક્ત્રલ એવા ઓ ગૌતમ! એ જ વખતે ઇન્દ્ર મસ્તક નમાવી આકાશમાર્ગે અદૃશ્ય થયો. મ્હારી દૃષ્ટિ મમક્ષ માત્ર પેલો દોરડું ઊગામી બિભેલો ક્રોધાતુર ભરવાડ અને પેલી મુંગી ગાય : એ સિવાય ખીજું કંઈ નહતું.

“અને આ સઘળું માત્ર એક ક્ષણમાં બનવા પામ્યું હતું. પેલા ભરવાડે દોરડું ઊગામ્યું અને મ્હારા હૃદયે ગુપ્ત હાસ્ય કર્યું એટલા અંતરમાં આ સઘળું બન્યું હતું. તે ભરવાડ તે ઇન્દ્રને જોઈ શક્યો નહતો, કે અમારા વચ્ચે થયેલી વાતચીત સાંભળી શક્યો નહતો. અને, ઓ દેવોના વક્ત્રલ! શું દુનિયાના કીડા દેવોના દેવને કદાપિ જોઈ-સાંભળી શક્યા છે?

“પણ મ્હાં મૌન પેલા ભરવાડના ક્રોધાગ્નિમાં થી હોમનાર થઈ પડ્યું. ગૌતમ! તે ભરવાડ નાગની પેઠે કુંદાટા મારવા

લાગ્યો અને પોતાના મસ્તકની આસપાસ લાંબા દોરડાને સુદર્શન ચક્રની માફક ધ્રુમાવતો તે બોલ્યો : ‘ રે પાપી ! પારકી ચાપણુ ઓળવવાનો વિચાર કરતી વખતે ત્હને શું નરકનો પણ ભય ન લાગ્યો ? ’

“ મ્હેં તે ભરવાડની આંખ સાથે આંખ તાકીને કહ્યું : ‘ ઓ ગુમાની ! પાળેલી ગાયોને પણ ગુમાવી બેસનાર પામર ! ક્યા બળથી તું હમણું એક પહાડી પુરૂષ પર રોક બતાવવા આવ્યો છે ? શરમા, આત્મકગ ! શરમા ! અને ત્હારી કાગળની તલ્લવારને મ્યાન કર, નહિ તો ઉલટો વધારે દુઃખી થશે. તું મ્હને પીછાને છે ? ના, તું કે જે પોતાને પીછાની ચકતો નથી તે તું મ્હને શું પીછાની શકે ? પણ ત્હને એટલી તો ખબર હોવી જોઈએ કે હું ગામમાં કે સીમમાં નહિ પણ પહાડ પર રહેનારો છું, કે જ્યાં ‘વાડા’ જ હોતા નથી,—અરે જ્યાં ‘ગાયો’ની ‘દુર્ગધ’ પણ હોતી નથી. રે બોળા ! ત્હારી ગાયોને તો પૂછ : આ ખુદી—સ્વતંત્ર—નિરંકુશ હવામાં રહેવું એમને જ ગમ્યું નહિ ! સિંહો અને અખધૂઓના નિવાસસ્થાનરૂપ આ પહાડી પ્રદેશમાં વળી વાડા કેવા અને ચોરીની ભાવના કેવી ? ચોરીની ઇચ્છાવાળા ત્હમે ભરવાડો જ તો વાડાને હસ્તીમાં લાવ્યા હતા ! ત્હમે ભક્તોને ‘ચોરી’માં ‘પાપ’ બતાવ્યું અને ચોરીમાત્રનો—ફક્ત દ્રવ્યની જ નહિ પણ બુદ્ધિ, સ્વમાન, બળ અને સાહસિક વૃત્તિની પણ ચોરીનો—ઇજારો ત્હમે જ રાખ્યો. ચોરીથી મળી શકે એવી તમામ ચીજોને એકઠાથ કરી એ ચીજો પરનો ત્હમારો કબજો અવ્યાપાધ રહેવા પામે એટલા ખાતર જ ત્હમે ખીજાઓને ચોરીનો નિષેધ કર્યો. સુખ અધુ એકલા જ ભોગવવા માટે ત્હમે દુનિયાના લોકોને ચીજ માત્રમાં પાપ બતાવી, ભડકાવી, ભયપ્રેરિત ‘ત્યાગ’ અને ‘સંતોષ’માં જ ‘ભવિષ્યનું સુખ’ સ્થબળવ્યું ! ત્હમે જ દુનિયાના ખરેખરા ચોર છો અને તે છતાં વળી ‘દુનિયાના ગયાવનાર.’ તરીકે પૂજવાના નિત્ય નવા બુદ્ધા

ઉડાવ્યા કરો છો ! હું તો ચોરોનો ભાર પૃથ્વીપરથી ઓછો કરવા આવેલો છું અને દોરડાં અને બેડીઓ અને વાડાનો સંહાર કરવામાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ મઝા લઉં છું. ગાયોના માંસ પર જીવતી ઓ માંખો ! તહમારો ભુંડો બાણુબણાટ બંધ કરો, તહમારો વાડાનાં ઝાંખરાં દૂર કરો, તહમારો દોરડા અને દંડાને બાળી નાખો, અને તહમારો ‘ડચકારા’ ને* ‘જીવનના પવિત્ર હકાર’માં**બદલી નાખો ! સ્ત્રીઓ કે તહમારો કાળ મહાવીર હવે પેદા થઇ ચૂક્યો છે ! ‘લૌકિક’ ભ્રમણાઓને સ્થાને ‘લોકોત્તર’ દીવ્યતાની પધરામણી કરનાર કેસરી-સિંહ જન્મ લઇ ચૂક્યો છે ! એ બાણી ચુપચાપ ગાયોને છૂટી કરો અને તહમારો જૂના ‘ગંદા ખેલ’ સંકલી લ્યો ! ઓ ‘માલેકી’ પાછળ મરી પડતા ભરવાડો ! બીજા પર માલેકી ભોગવવાની ઈચ્છા કરવા પહેલાં તહમે પોતા પર જ માલેકી ભોગવતાં શિખો. જેઓ પોતાને હુકમ કરી શકે અને પોતાના હુકમ પોતે નિમક-હલાલપણે અદા કરી શકે તેઓ જ માત્ર બીજા પર હુકમ કરવાને અને બીજાઓ પર સત્તા ચલાવવાને હક્કદાર હોઇ શકે. જે ‘एक’-ને નમાવે છે તે ‘सर्व’ને નમાવે છે. જે પોતાની અંદરની અનેક ખીણો અને કાતરો અને ગુફાઓમાં પોતાનાં જ અનેક સ્વરૂપો સાથે યુદ્ધ કરે છે અને દરેક યુદ્ધને અંતે લોહીથી ખરડા-ચલા સ્વરૂપ પર—ટેકરીપરનો સૂર્યપ્રકાશ ઝીલતો સતો—ખડખડ હસી શકે છે તે જ રાજ્ય કરવાને લાયક છે.

“ ‘ઓ ભરવાડ ! અને હવે જો, મહારી સહામે નજર કર; તું રાજ્ય છે કે ગુલામ, ‘માલેક’ છે કે ‘મિલકત’ ? આ પ્રશ્નના જવાબ માટે વિચારની બકીમાં પ્રવેશ કર અને તહારે ‘अज्ञ’ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર !’

* ડચકારા=Don'ts=નિષેધ વાક્યો, ‘આમ નહિ કરો’ ને ‘તેમ નહિ કરો’ એવી મનાઓ; જીવાત્માને નિર્માલ્ય ઘેટા રૂપ બનાવનાર આત્માઓ.

** Yes saying to life; મહાન પ્રવૃત્તિઓ વડે જીવનને મજે દાર બનાવવાનું શિક્ષણ.

વ્યક્તિ અને જાતિના વિકાસક્રમના ત્રણ તબક્કા.

(પ્રથમ ઉંટ, પછી સિંહ, પછી ખાલક : એ ત્રણ રૂપાંતર.)

એટલામાં તો ભરવાડ એકાએક જમીન પર વટ્ટી પહોંચે અને ત્હેના શરીરમાંથી પુફગલનો પ્રવાહ નીકળી ત્હેમાંથી ઉંટ બન્યું. ત્હેનું વળી ગર્જના કરતા સિંહમાં રૂપાંતર થયું, અને સિંહ એક ખેલતા પ્રજા ખાલકમાં બદલાઈ ગયા. (પૃષ્ઠ ૪૧.)

“કું હજી છેલ્લો ચન્દ્ર પૂરો બોલી પણ રહ્યો નહોતો એટલામાં, ઓ દેવોના વક્ષભ! એટલામાં તો તે ભરવાડ એકાએક જમીન પર તૂટી પડ્યો! એના શરીરમાંથી અકક પુદ્ગળ ઝપાટા-બંધ નીકળીને નૂતન આકારમાં ગોડવાવા લાગ્યાં. જોતજોતામાં ભરવાડના શરીરની જગાએ ઉંટનું શરીર દેખાયું! પોતાની પીઠ પર જાણે કે ભાર લાધવાનું કહેતું હોય તેમ તે દેખાતું હતું. થોડી પળમાં તે ઉંટ ચાલવા લાગ્યું અને જરા દૂર ગયું એટલામાં ત્રેનું રૂપાંતર એક ગર્જના કરતાં સિંહમાં થઈ ગયું! અને વળી જોતજોતામાં એ સિંહ એક બાળકમાં અદલાઈ ગયો! ગૌતમ! એ બાળક પણ હસતો—ખેલતો અદશ્ય થઈ ગયો. મ્હારી દ્રષ્ટિ સમક્ષ માત્ર ખાનદાન ગિરિશિખરો અને ત્રિવિધ તાપ માત્રને હસી કહાડનારાં તથા પોતાનો વિકાસ પોતાની મેજે જ કરતાં, નિર્જનદમાં ડોલી રહેલાં વૃક્ષો સિવાય બીજું કંઈ રહ્યું નહિ!”

* * *

આપવીતી પૂરી થઈ, પણ ગૌતમથી મર્મ સ્હમજાયો નહિ. તેથી શ્રી મહાવીરે વળી ગૌતમને કહ્યું: “દેવતાના વક્ષભ! તું સ્હમજ્યો? ભરવાડનાં આ ત્રણ રૂપાંતરમાં તું કંઈ સ્હમજ્યો? મનુષ્યમાત્ર એ ત્રણ સ્થિતિમાંથી પસાર થાય છે.

“ગૌતમ! ઉંટ જેમ પોતાની પીઠ પર ગમે તેવો અને ગમે તેટલો બોળે લાધવા દેવા માટે નીચે બેસે છે—અને પરાયો બોળે ઉપાડવામાં જ મરદાનગી કે ‘સદ્ગુણ’ માને છે—તેમ મનુષ્ય પ્રથમાવસ્થામાં સંધળી જાતના મનુષ્યકૃત કાયદા-કાનૂન-ધોરણો-સ્મૃતિઓ-શાઓ-નીતિઓ-આચારવ્યવહાર પોતા ઉપર લધાવા દેવામાં અને એ બોળે વહવામાં જ મરદાનગી-માણસાઈ-સદ્ગુણ-ધર્મ સ્હમજે છે, જો કે તે જાણતો હોતો નથી કે બોળે લાધનાર કોણ છે, કેના હિત ખાતર બોળે લાધવામાં આવે છે, અને કેવા રૂપ-રંગ-સ્વાદ-કિમતવાળો એ બોળે છે.

“ પરન્તુ, ઓ દેવોના વલ્લભ ! ઉંટ જ્યારે પીઠ પરના બોળ સાથે દોડી જાય છે અને એકાંત ઉષ્ણ રણમાં આવી પહોંચે છે, ત્યારે તે મસ્તી શિખે છે, અને સિંહ બને છે. પરાયા બોળને વધુ વખત ઉદાવવા હવે તે ના કહે છે અને બોળવગરની સ્વતંત્ર જીંદગી ભોગવવાની ‘ જરૂરીઆત ’ પહેલપ્રથમ ‘ જીએ ’ છે. બોળનો ત્રાસ અને એકાંત સ્થાન એ બે સંજોગો એનામાં સ્વાતંત્ર્યનું ભાન પ્રેરે છે. આનું જ નામ નીતિ અને આનું જ નામ અનીતિ. તું આમ જ ચાલ અને તેમ નહિ, તહાઈં હિત કયા વર્તનમાં છે તે નક્કી કરવાનો ‘ અધિકાર ’ તહેને હોષ શકે નહિ, ઇત્યાદિ ‘ ડયકારા’ને તાબે થવા હવે તે તૈયાર નથી. તે જૂની ‘ કિમતો ’ ને તોડવા શક્તિમાન થયો—સિંહ થયો, પણ નવી ‘ કિમતો ’ ઉપજવવાની હજી તહેનામાં યોગ્યતા આવી નથી.

“ દેવોના વલ્લભ ! હવે તે ‘ બાળક ’ થાય છે. સિંહથી જે ન બન્યું તે બાળકથી હવે બનશે. ‘બાળક’ એ નિર્દોષતાનો અવતાર છે. ભૂતકાળનું—ભૂતકાળની ગુલામીઓનું—એને સ્મરણ નથી અને ખ્યાલે નથી, તેથી તહેનામાં નિર્દોષ નિડરતા છે. ભવિષ્ય મારેના સંકલ્પવિકલ્પપરહિત હોષ તે આનંદસ્વરૂપ છે. બાળક ! ઓહ બાળક તો નવી ‘ જીંદગી ’ છે, નવી ‘ રમત ’ છે, પહેલી પ્રવૃત્તિ છે, જીવનસૂત્રનો પવિત્ર ‘ હકાર ’ છે. કોઈની ઇચ્છા પાછળ ખેંચાતી નથી માત્ર પોતાને જ અનુસરે છે એ નિર્દોષ નિર્વિકલ્પ નિડર પ્રવૃત્તિ ! દરેક ચીજને પોતાના જ હિસાબે ને જોખમે પોતાની જ ‘ કિમત ’ આપવાને તે આગ્રહી હોય છે અને એનો આગ્રહ, ઉત્સાહ, આત્મશ્રદ્ધા અખૂટ હોય છે.

“ અને ગોત્તમ ! તું હજી ‘ બાલક ’ નથી બની શક્યો તો ‘ વીર ’ તો ક્યાંથી જ બની શકે ? ઓ દેવોના વલ્લભ ! પોતાની

નિડરતા અને પોતાનો આનંદ જેમ બાળકને સ્વાભાવિક છે તેમ ત્હને છે શું?

“ઓ ગૌતમ ! કહે હવે કે હજીએ શું મ્હારો હાથ માગવાની નાદાની છોડી ચકશે ? હજીએ ત્હારા સ્વસ્વરૂપનો વિશ્વાસ કરી ચકશે ? હજીએ ત્હારી ‘ખાનદાની’નું બાન લાવી ચકશે ? કહી દે, ઝટપટ કહી દે, દેવોના વક્ષભ !”

* * *

“પ્રભો !” દીન વદને ભક્તિપરાયણ ગૌતમ બોલ્યા : “કૃપાનાથ ! મ્હને જ્ઞાનની ઉંડી વાતો વડે ગભરાવી નાખશે નહિ. મ્હને તો આપ ગુરૂદેવનું ચરણ, દયા, સહાય જ જોઈએ છે.”

અને મહાવીરે વિચાર કર્યો, અને વિચાર કર્યો, અને વિચાર કર્યો, અને પછી મનમાં જ કહ્યું : “મ્હારે આને શબ્દોથી જ્ઞાન આપવું જોઈતું નથી...આશાના પાત્ર તરફથી એક જમરી થપ્પડ જરૂર સુધી પડે નહિ તરૂં સુધી મનુષ્ય આશાની ગુલામીમાંથી મુક્ત થઈ સ્વાશ્રયી બની શકતો નથી....મ્હારો વિયોગ જ એને પોતાની આંખે જોતો અને પોતાની પાંખે ઉડતો બનાવશે...મ્હારા હાથની માગણી કરવા માટે તે કાળે તે ખરેખર પસ્તાશે અને પોતાને નિંદશે.....અને એ સ્વનિંદા અને પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાંથી ‘ફરી જન્મેલો’ દિન ‘સર્વશક્તિમાન ગૌતમ’ બનશે.”

* * *

અને શ્રી વીરનું વચન અંતે ખરું પડ્યું.

અને શ્રી વીરના દેહનો, ભક્તિમાન ગૌતમને ખરેખર વિયોગ થયો, અને ખેદ થયો અને મહાદુઃખ થયું.

અને એ મહાદુઃખમાંથી—એ કાળાં વાદળાંના ગર્ભમાંથી જ—ફેવળી ગૌતમ ‘ફરી જન્મ્યા’ !

અને તે વખતે દેવોએ આકાશમાં દુંદુભી વગાડી અને શ્રી ગૌતમનાં જયગીત ગાયાં,—

પશુ શ્રી ગૌતમે તો એજઃ ક્ષણે પોતાના ‘એકાન્ત દીવ્ય આકાશ’માં શત્રુજયગિરિપર ચઢતાં શ્રી મહાવીરે શિખવેલાં વચના-મૃતોનાં જ જયગીત ગાયાં !

એ વચનામૃતો હજીએ શત્રુજય ગિરિની હવામાં દહેલતા ફરે છે. આંતર્યક્ષુ ખુલાં રાખીને શત્રુજયની સહેલગાહ કરનાર મુસાફર કોઈકોઈ વખતે હજીએ તહેને નીચે મુજબ લિપિબદ્ધ થઈ આકાશમાં ઝુલતાં વાદળ તરીકે બાળી શકે છે:—

‘પુરિસા ! તુમમેવ તુમં મિત્તં, કિં બહિયા મિત્ત મિચ્છસિ?’

* * *

‘જે एगं णामे से बहू णामे, જે बहू णामे से एगं णामे.’

* * *

‘सर्वतो पमत्तस्स भयं, सर्वतो अपमत्तस्स णत्थि भयं’

* * *

૧. હે ‘પુરિષ’ (પ્રકૃતિનાયે સ્વામી) ડું પોતે જ ત્હારો ‘મિત્ર’ (દોષરૂત અથવા સૂચી) છે. શા માટે બહારથી મિત્ર મેળવવા ઇચ્છે ?

૨. જે મનુષ્ય એકને (પોતાના બહિરાત્માને) નમાવે છે તે સર્વને (દશ્ય જગત્ને) નમાવી શકે છે; અને જે સર્વને (દશ્ય જગત્ને) નમાવી શકે છે તે એકને (પોતાના બહિરાત્માને) નમાવવાને સમર્થ છે. (અંતરથી બહાર અને બહારથી અંતર, એમ બન્ને રીતે શક્તિની પ્રગતિ થઈ શકે છે.)

૩. પ્રમત્ત (પ્રમાદી)ને સર્વ દિશાથી ભય જ હોય; અપ્રમાદી (અમત, આત્મજ્ઞાનવાળા)ને કોઈ દિશાનો ભય સ્પર્શે નહિ. (પ્રમાદ=આળસ, નિદ્રાવસ્થા, સ્વમાનનું વિસ્મરણ, સ્વશક્તિનું વિસ્મરણ.)

‘જે આસવા લે પરિસ્સવા, જે પરિસ્સવા તે આસવા.’

* * *

‘સંમત્તદંસી જ કરેતિ પાવં’

૪. જે જે ‘આસવ’ (કર્મબંધના હેતુ) છે તે તે જ ‘પરિસ્સવ’ (=કર્મક્ષયના હેતુ) છે; અને જે જે કર્મક્ષયના હેતુ છે તે તે જ કર્મબંધના હેતુ છે. (જે વડે અજ્ઞાની બંધાય છે તે વડે જ જ્ઞાની બંધમુક્ત થાય છે.) જે વર્તન વડે એક વ્યક્તિ કે પ્રભુ મુક્ત થાય છે તે જ વર્તન વડે બીજી વ્યક્તિ કે પ્રભુ ઉઘડી વધારે જઠરાય છે. ક્રિયા થોડે ‘સારી’ કે ‘ખોટી’ નથી, બધા આધાર ક્રિયા કરનારની થતિ પર છે.

૫. સ્વચ્છ પ્રભરે ‘લેઈ’ સકનાર ‘પાપ’જ કરતો નથી. ‘સભ’ ‘ગુન્હા’ થી પર છે અને સમગ્રજ્ઞાની ‘પાપ’થી પર છે. કોઈપણ કાર્ય એને ‘બાંધવું’ નથી.

જો રહી સો ' બેચબરી ' રહી !

કરે ઇશક અળ વહ જહાનમેં
 કિ સભોંસે ઐઠે વહ હાથ ધો,
 ન કિસીકે ડરસે છિપે કહીં
 ન કિસીકે ખૌફસે દેવે રો,
 ઉસે કુછ કિસીકી 'ખખર' હી નહીં
 હુઆ અળ તો હૈ મિસ્લે નજીર વહ,
 તેરે દર્દે ઇશકમેં અય મિયૌં !
 દિલે બે-નવાએ સિરાજકો,
 ન ખખર રહા, ન હર્જ રહા,
 બે રહી સો ' બેખખરી ' રહી !

—નઝીર.

* * *

ગઈ જબસે કૈદ લીવાસકી !

હુઈ કયા હી દિલકો ફરાગતેં
 ગઈ જખસે કૈદ લિવાસકી,
 ન હવા-એ અતલસ વ ગુલખદન
 ન તલાશે બાદલા વ જરી,
 કોઇ પહિનો યા કિ ન પહિનો અળ
 ગરજ ઉસકો જાને બલા મેરી !

—નઝીર

‘મર્દ’ તે છે !

જો ફક્ત પૂરે હૈં વહ હર હાલમેં ખુશ હૈં,
હર કામમેં, હર દામમેં, હર જાલમેં ખુશ હૈં;
ગર માલો મિલકિયત મિલા તો માલમેં ખુશ હૈં,
બેજર કિયા કિસીને ઉસી હાલમેં ખુશ હૈં;
ધંધાસમેં, ઇતખારમેં, ઇક્યાસમેં ખુશ હૈં—
પૂરે હૈં વો હી ‘મર્દ’ જો હર હાલમેં ખુશ હૈં !

ચેહરે પર મલાલત ન જિગરમેં અસર-એ ગમ,
માથેપર કહીં ચિન્હ ન અબરમેં કહીં ખમ;
શિકવ ન જાં પર, ન કબી ચશમ હુષ નમ,
ગમમેં બી વહ હી એશ, આલમમેં બી વહ હી દમ;
હર ખાત, હર ઔકાત, હર અક્યાલમેં ખુશ હૈં—
પૂરે હૈં વો હી ‘મર્દ’ જો હર હાલમેં ખુશ હૈં !

કુછ ઉનકો તલખ ધરકી, ન ખાહરસે ઉન્હેં કામ,
તકિયેકી ન ખ્વાલિશ હૈ, ન ખિસ્તરસે ઉન્હેં કામ,
અસતલકી હવસ દિલમેં ન મન્દિરસે ઉન્હેં કામ,
મુકલિસસે ન મતલખ, ન તવંગરસે ઉન્હેં કામ;
મૈદાનમેં, ખાગરમેં, ચૌપાલમેં ખુશ હૈં—
પૂરે હૈં વો હી ‘મર્દ’ જો હર હાલમેં ખુશ હૈં !

—નઝીર

निर्दोषां सूत्रो.

What is happiness ? The feeling that power increases, that a resistance is overcome.

A Philosopher—is a man who constantly tries, sees, suspects, hopes, dreams of extraordinary things—who is struck by his own thoughts as if they came from without. They are the highest philosophers who are capable of *golden* laughter.

Brave, unconcerned, scornful, violent—thus Wisdom would have us be; she is a woman and ever loveth the warrior only.

The doer alone learneth.

The majority of man are wanting in intellectual conscientiousness.

Asceticism for the philosopher—an optimum of the conditions of highest and keenest spirituality.

For the thinker success and failure are only responses.

We thinkers must first establish the relish of all things, and, if necessary, decree it. Practical people would even undervalue their parctical life if we were to slight it.

In order to make a thing stay, it must be burned into memory.

Life I regard as instinct for growth, for continuance, for accumulation of forces, for *power*; Where the will to power is wanting there is decline.

Hang up no more withered wreaths in the Sanctuary of Life.

Life is whatever must surpass itself.

Life is so hard to bear? Do not *pretend* to be so *frail*.

Spirit is that life which cutteth itself into life.

To vulgar natures all noble and generous sentiments appear extravagant, fanciful, absurd, unreasonable.

Marriage: this I call the will of two to create that one which is more than they who created it.

Not to be able to take seriously for a long time an enemy, or a misfortune, or even one's own misdeeds—is the characteristic of strong and full natures.

Man is a something that shall be surpassed. What have ye done to surpass him ?

As long as genius dwells within us we are bold, nay, reckless of life, health and honour.

In the end one experienceth nothing but oneself.

The secret of a joyful life is—to live dangerously.

Wherever I found living matter there I found will—unto power.

I call an animal, a species, an individual *depraved* and decadent when it loses its instincts, when it selects, when it *prefers* what is injurious to it.

Two things are wanted by the *true* man, —danger and play.

Man shall be educated for war, and woman for the recreation of the warrior. Everything else is folly. Every man fit for warfare, every woman fit for children, both fit for dancing with head and legs.

The *yes* hidden in you is much stronger than all the *Noes* and all the *Perhaps*, of which you are ill.

Oh that the poets would again be such

as they were wont to be, seers foretelling us something of our possible future !

Gracefulness is part of the generosity of the magnanimous.

To the existence of 'art', a preliminary psychological condition is necessary, namely, ecstasy.

All excellence is inheritance; we have first to persuade the body.

Regarding all aesthetic values I make use now of this capital distinction: Is it *defect* or *abundance* of life which has become creative ?

Popular morality is comparable to popular medicine; there is no science in either.

Morality is the herd-instinct in the individual.

There are no moral *phenomena*, there are only moral *interpretations* of phenomena.

Not things, but opinions of imaginary things, have been the source of endless trouble to man.

Whoever has not two-thirds of his time to himself is a slave.

Even virtue cannot be made to reign by virtuous means.

No good, no bad, but *my* taste, for which I have neither shame nor concealment.

A constant struggle against uniformity is what makes a type stable and hard.

I love him whose soul wasteth itself, who neither wanteth thanks nor returneth aught, for he always giveth and seeketh nothing to keep for himself.

Freedom is the will to be responsible for oneself.

Thou art not free yet, thou seekest freedom still.

Canst thou give thyself *thine* evil and *thy good*, hanging thy will above thee as a law ?

Whoever will be free must make himself free; freedom is no fairy's gift to fall into any man's lap.

A *minority* only is capable of independence.

My will unto power walketh on the feet of thy will unto truth.

What ye call world lieth still to be created by you.

A creator is he who createth man's goal and giveth earth its significance and future.

Do I counsel you to slay your senses ?
I counsel the innocence of the senses.

Nothing prohibited—except weakness.

The noblest only is perfectly hard.
Become hard.

Whoever cannot command himself shall obey.

Practise, practise, and again practise. Be sure that faith will be added unto you.

With this counsel I counsel kings and churches and all that are weak from old age and virtue : allow yourselves to be subverted; in order that ye may recover life, and that virtue may recover you.

Write with blood, and thou wilt learn that blood is spirit.

Let your work be fight, your peace a victory.

Be sure to do whatever you like—but *first* be such as *can will*.

By one's own pain one's own knowledge increaseth.

What we do is never understood, but only praised or blamed.

Sects born to be weak hunt after a few intelligent adherents.

The higher its kin is the seldomer doth a thing succeed.

The liberality of the rich is only a species of timidity.

Only that which has no history is definable.

What to-day calleth itself people deserveth no Kings.

That which requires to be proved is little worth.

One refuses a thing by laying it respectfully on ice.

He who does not believe in himself lieth ever.

વા. મો. શાહનાં પુસ્તકોમાંથી ચૂંટી કહાડેલાં સૂત્રો પૈકી
સોલ સૂત્રો અને આ પુસ્તકમાં આપેલાં ચાર ચિત્રો:
તક્તામાં મઢાવી શકાય તેવી રીતે જૂદા જૂદા છપાવવામાં
આવ્યાં છે. વીસ નંગની કિંમત માત્ર પાંચ આના.

મુદ્રક : મધુકર ગુલાબશંકર બક્ષી ન્યુ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ રતનપોળ-અમદાવાદ

વા. મો. શાહ કૃત

હમણાં જ પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો

એક (પાકુ પૂંકું)	૧-૦-૦
કઝીરનાં આધ્યાત્મિક પદો વિવેચન સાથે (પાકુ પૂંકું)	૧-૪-૦
પ્રાયશ્ચિત્ત	૦-૨-૦
આર્યધર્મ	૦-૫-૦
મહાવીર કહેતા હતા (સચિત્ર-નવી આવૃત્તિ) ...	૦-૫-૦
સગાળશા શેઠ અને કેલૈયો કુમાર	૦-૨-૦
નગ્ન સત્ય	૨-૦-૦
પ્રગતિનાં પાદચિન્હો અથવા અનુભવના ઓડકાર ...	૧-૮-૦

અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો પૈકી મળી શકતાં પુસ્તકો

મૃત્યુના મ્હોમાં અથવા અમૃતલાલનું અકવાડીયું ...	૧-૦-૦
જૈન દીક્ષા (પાકુ પૂંકું)	૨-૦-૦
સુદર્શન (નોવેલ)	૦-૧૦-૦

ઉપર મુજબ બધાં પુસ્તકો એક સાથે લેનારને પૌષ્ટખર્ચ માફ, વિનામૂલ્ય પચાર માટે કોઈપણ પુસ્તકની સામટી પ્રતો ખરીદનાર માટે કિંમતમાં ઘટાડો કરી આપવામાં આવે છે.

‘વા. મો. શા.’ પબ્લિશીંગ હાઉસ

સારંગપુર—અમદાવાદ.